



## کتاب پیژندنه

د کتاب نوم:	مالیه
خانکه:	محاسبه ، بانکداری او د تجارت اقتصاد
تدوین کونکی:	مسلك فهم کریم الله مطلوب
ژباړن:	قاری محمد حلیم
د څار کمېټه:	
	<ul style="list-style-type: none"><li>• محمد آصف ننگ د تخنیکي او مسلکي زده کړو معین</li><li>• دیپلوم انجنیر عبدالله کوزایي د تعلیمي نصاب رییس</li><li>• محمد اشرف وحدت په تعلیمي نصاب کې د معینیت د مقام سلاکار</li></ul>
د تصحیح کمېټه:	
	<ul style="list-style-type: none"><li>• فرشته</li><li>• عبدالجمیل ممتاز</li></ul>

د گرافیک او ډیزاین خانګې مسئول :	محمد جان علیرضایی
گرافیک او ډیزاین:	محمد حسن رضانی
چاپ کال:	۱۳۹۲ لمریز کال
تیراژ:	۳۰۰۰ ټوکه
چاپ ځل:	لومړی
وېب پاڼه:	www.dmtvet.gov.af
برېښنالیک:	info@dmtvet.gov.af
کډ ISBN:	9789936300996

# Ketabton.com

د چاپ حق د تخنیکي او مسلکي زده کړو له معینیت سره خوندي دی



## ملي سرود

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ور سره عرب، گوجر دي	پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل څلیږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زړه وي جاوېدان
نوم د حق مو دی رهبر	وایو الله اکبر وایو الله اکبر



## د پوهنې وزارت پېغام

**گرانو زده کوونکو، محصلانو او درنو ښوونکو!**

د یوې ټولنې وده او پرمختګ کاملاً د همغې ټولنې د پیاوړو کاري کادرونو، بشري قوې او ماهرو فکرونو په کار او زیار پورې تړلې دي. همدا بشري قوه او کاري متبې دي چې د هیواد انکشافی اهدافو ته د رسېدو لارې چارې طی کوي او د یوه ښکمرغه، مرفه او ودان افغانستان راتلونکی تضمینوي.

انسان په خپل وار سره د الله تعالی له جانبه او هم د خپل انساني فطرت له اړخه مؤظف او مکلف دی چې د ځمکې په عمران او د یوه سوکاله ژوند د اسبابو او ایجاباتو د تکمیل لپاره خپل اغیزمن نقش، همدارنگه ملي او اسلامي رسالت ادا کړي.

له همدې ځایه ده چې د یوه ژوندي او فعال انسان نقش، د خپل ژوند د چاپیریال او خپلې اړوندې ټولنې په اړه، تل مطلوب او په هېڅ حالت کې نه نفي کیږي او نه هم منقطع کیږي.

په ټول کې د پوهنې نظام او په خاصه توګه د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت مسوولیت او مکلفیت لري چې د اسلامي ارزښتونو، احکامو او همداراز معقولو او مشروعو قوانینو ته په ژمنتیا سره، د افغانستان په انکشاف کې فعاله، چابکه او موثره ونډه واخلي، ځکه دغه ستر او سپېڅلي هدف ته د رسېدو په خاطر د انساني ظرفیت وده، د حرفوي، مسلکي او تخنیکي کادرونو روزنه او پراختیا یو اړین مقصد دی. همدا په تخنیکي او مسلکي زده کړو مزین تنکي ځوانان کولی شي چې په خپلې حرفې او هنر سره په سیستماتیک ډول د هیواد انکشاف محقق او میسر کړي. جوته ده چې په افغانستان کې د ژوند تګ لاره، دولتداري او ټولنیز نظام د اسلام له سپېڅلو احکامو څخه الهام اخیستی؛ نو لازمه ده چې زموږ د ټولنې لپاره هر ډول پرمختګ او ترقي باید په علمي معیارونو داسې اساس او بنا شي؛ چې زموږ د کارګر نسل مادي او معنوي ودې ته پکې لومړیتوب ورکړ شي. د حرفوي ظرفیت جوړونې تر څنګ د ځوانانو سالم تربیت او په سوچه اسلامي روحيې د هغوی پالنه نه یواځې پخپل ذات کې یوه اساسي وجیبه ده، بلکې دا پالنه کولی شي چې زموږ وطن پخپلو پښو ودروي، له ضعف څخه یې وژغوري او د نورو له سیاسي او اقتصادي احتیاج څخه یې آزاد کړي.

زموږ گران زده کوونکي، محصلان، درانه استادان او مریبون باید په بشپړه توګه پوه شي، چې د ودان او ښکمرغه افغانستان ارمان، یواځې او یواځې د دوی په پیاوړو متو، وینښ احساس او نه ستړي کېدونکي جد او جهد کې نغښتی او د همدغو مسلکي او تخنیکي زده کړو له امله کېدای شي په ډېرو برخو کې د افغانستان انکشافی اهداف تر لاسه شي. د دې نصاب له ټولو لیکوالانو، مولفینو، ژباړونکو، سموونکو او تدقیق کوونکو څخه د امتنان تر څنګ، په دې بهیر کې د ټولو کورنیو او بهرنیو همکارانو له مؤثرې ونډې او مرستو څخه د زړه له کومې مننه کوم. له درنو او پیاوړو استادانو څخه رجماندانه هیله کوم چې د دې نصاب په ګټور تدریس او فعاله تدریب سره دې د زړه په ټول خلوص، صمیمي هڅو او وجداني پیکار خپل ملي او اسلامي نقش ادا کړي.

د ښکمرغه، مرفه، پرمختللي او ویاړمن افغانستان په هیله

**فاروق وردګ**

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

## لړليک

پاڼې	لړليک	خپرکي
۱	له بېلابېلو سرچينو څخه د ماليې تعريفونه	لومړی
۹	ماليه او دهغې ډولونه	دوهم
۱۵	د ماليو تصنيف	دریم
۲۳	د صنايعو وده	څلورم
۲۹	مالياتو ته په پام سره د صنايعو تصنيف	پنځم
۳۵	په افغانستان کې د مالياتو تاريخچې	شپږم
۳۹		عمومي معلومات
۴۳		سرچيني او اخځليکونه

## سريزه

ديولوسمې پيړۍ له واخرو څخه را وروسته د اقتصادي تعادل د ايجادولو په موخه دولتونه په اقتصادي بازارونو کې د فعاليتونو صحنې ته ور دانگي او دگڼو سياسي، اقتصادي او مالي وسايلو په مرسته چې يې په اختيار کې وو، هر ځل به يې دخالت کاوه. ددې په ځای چې اقتصادي بازارونه پخپل حال پريږدي هغوی يې ترخپل کنترول لاندې راوستل، دهغوی اوضاع يې داوردمهاله اولنډمهاله اقتصادي سياستونو د طرحې او اجرا له لارې پخپل زړه تنظيم کړل. په همدې موخه هغوی په مستقله توگه پخپله سترې پانگونې اغلباً اضافي پانگونې يې تحمل کړلې او په هغې وسيلې د بازار او يا اقتصاد د رکود او تساويانه مواردو کې په کلي توگه سره د فعاليتونو رونق لره موجب کېدل. او په کوم ځای کې چې به يې د تورم نښې نښانې احساسولې د بازارونو او دمالي اوپولي سياستونوله لارې اویا په بل ډول به يې دخالت کاوه اوله حد څخه دزيات رونق او داقصاد له عدم تعادل څخه به مانع گرځېدل په همدې ترتيب سر بېره دغيرانتفاعي خدمتونوپه تأمين دولتونه بېلا بېل نور ډېر اقتصادي نقشونه په ننني اقتصاد کې ترسره کوي. سر بېره په هغو نقشونو چې مو وويل، ننني دولتونه د ټولنيز عدالت نعين ته هم په ډېر اهميت سره قايل دي او د دې کار لپاره اغلباً ځينې ميکانيزمونه لکه د قيمتونو د ټاکنې او د توزيع ميکانيزم او نور ټول درآمداټ او په اړوند بازار کې دقيمتونوکنترول يوڅه تغيرات منځ ته راوړي او د لزوم په صورت کې پخپله داقصادي او اجتماعي بودجې له لارې د ډېر زيات لگښت متحمل کيږي چې د پورتنيو ويناوو پربنسټ د درآمداټو او لگښتونو درلودونکي دولتونه دعمومي اوعمراني بوديجو په چارچوب کې دي. دغه مطالب معمولاً په عمومي ماليه اومالي اقتصاد کې په تفصيل سره ترخپرنې لاندې نيول کيږي، چې په هغه سره د سريزې ترعنوان لاندې د موضوع د پيل لپاره موخپل بحث پيل کړ. له بل اړخه څرنگه چې ماليه د دولت يو بنسټيز رکن گڼل کيږي، نو ځکه خو اړين گڼل کيږي، چې داقصادي فقر انگېزې او علل چې زمونږ خلک ورسره لاس اوکړيوان دي وڅېړل شي، ترڅو د ماليې اغېزې په ملي اقتصاد باندې دحکومت د لگښتونو عايد وڅېړل شي. نننۍ ماليې نه يواځې داچې د دولتي گټو د زياتېدنې وسيله ده، بلکه ډېره پياوړې ماليه د ټولنيز عدالت تأمين دی اوپه خصوصي سکتور باندې ځانگړې اغېزې لري او ننني ماليات حکومت دغني او فقيرې طبقې ترمنځ د تصنيف دخلاصې په حيث اوهمدا راز د اقتصادي کړنو هڅونه يې بولي.

بناټ دنمابعو په درکولوسره ماليات اود د ولت درآمداټ له مهمو عواملو څخه گڼل کيږي. له دې څخه وروسته دولتونه بايد د دولت دعايد اتواومالياتوپه ترلاسه کولوکې توجه وکړيس اودماليې مشمولين بايد وهڅوي ترڅود خپل وطن په دې پورکې دټولنې دملي اقتصا د په لوړولوکې مکلفيت ترسره کړي. ضمناً د درسي کتاب محتوی مرتب اومالياتي روحيه چې دټولنې داقصادي پيوندونو بنسټ ده په نوې نسل کې ځای شوې چې د دولت دعايداتوله مدارکو څخه يوه اهمه برخه دماليې حصول دی په ماليې ايسنودونکوباندې چې دماليې دورکړې واجد شرايط اشخاص دي. په لومړي قدم کې د دې کتاب موخه ديو لړمستندو معلوماتوراټولونه ده چې د پرمختلليوهيوادونوعلمي راټولونې په بېلا بېلو تجارو سره راټولې شوې دي ځکه چې دماليې دورکړې اصول پرعايداتوباندې دمالياتوله دندوڅخه يومهغه دنده ده چې په ټولنه کې دلایحې اومقررې له مخې ورکړل کيږي اوخلک بايد درک کړي چې ماليې ورکړه دهيواد يومهغه عايد تشکيلوي. اوپه موند نه يې دولت کولای شي خپله بودجه تشکيل کړي، اودهيواد په بيا جوړونه اوبيا نوې ونه کې هم غړې وي ځکه خودمالياتي روحې په موندنې سره ملت د خپلې حصي مسوليت اداکړي، او هرڅومره زريه راتلونکې کې دملت اودولت ترمنځ اړيکې ټينگې شي، اودټولنيزوتفاوتونوله لحاظه دټولنې بې ثباتې کمښت ومومي.

په احترام

کريم الله مطلوب

### د کتاب ټوليزه موخه

د ماليې او مالياتي سيستم په اړوند د اقتصاد پوهانو د نظرياتو او تعريفاتو درک او په دې اړه د نورو لازمو موضوعاتو په اړه د معلوماتو ترلاسه کول.

له بېلابېلو سرچینو څخه د ماليې تعريفونه

ټوليزه موخه:

د ماليې په اړه او په مالياتي سيستم کې د اقتصاد پوهانو د ټولو تعريفونو او نظرونو درک.

د زده کړې موخې: محصلين د دې څپرکي په پای کې لاندې معلومات ترلاسه کوي.

د ماليې د اقتصادي او ټولنيز علم يوه تاريخي او لرغونې برخه.  $\bar{y}$   
د ماليې د ورکړې مختلفې بڼې.  $\bar{y}$   
د ماليې علم په نننۍ بشري ټولنه کې.  $\bar{y}$   
د ماليې را ټولوني بېلابېلې بڼې.  $\bar{y}$

د اقتصاد پوهانو له نظره د ماليې تعريفونه: د يوې اجباري ورکړې له يوه ډول څخه عبارت ده، چې د يوه ټاکلي خدمت په موخه وي. يا په بل عبارت له يوې اندازې پيسو څخه عبارت دي، چې خلک او دولت يې د عامه خدمتونو د ترسره کولو او د خپلې ټولنې د پرمختګ لپاره ورکوي. د مالياتو ورکړه عبارت له هغې برخې څخه ده، چې دولت يې د خپلو ځانګړو خدمتونو د ترسره کولو په مقابل کې د رېښتینو ورکړو له شتمنۍ او لاسته راوړنو څخه او يا د شرکتونو له خصوصي افرادو او اشخاصو څخه په مستقيم او يا غير مستقيم ډول غالباً د بازارونو له لارې د غيرمستقيمو مالياتو په بڼه ترلاسه کوي. دغه ټکی بايد په پام کې ونيسو چې په پرمختللو هيوادونو کې د ماليې ورکړه پولي اړخ لري. خو بايد وويل شي چې يوازې په وروستيو لسيزو کې د ماليې اخیستنې د پيسو له اخیستنې سره عموميت موندلی دی او له هغو څخه په مخکنيو کلونو کې د ماليې ورکړه په غير پولي بڼه يې دود درلود؛ مثلاً: د فرانسې بزرګانو تر 1936 کال پورې به خپلې ماليې د تعميراتو د جوړولو او ترميمولو په ډول اداء کولې. اما نن ورځ څرنگه چې تخنيکي وسايل او مدرن اختراعات منځته راغلي او ډيری يې د انساني او بشري ځواک لخوا کارول کيږي نو له

همدې امله د ماليې رانيونه يوه پولي بڼه ځانته غوره کوي.

ماليه يو لرغونی او اوږد تاريخ لري؛ مثلاً: مصريانو به د جگړې، تعميراتو او د عامه اړتياوو د رفع کولو او د دوی د لگښتونو ماليه به يې زياتره په جنسي او خدماتي ډول ادا کوله. له ميلاد څخه شپږ پيړۍ مخکې ځينې نښې نښانې شته چې ماليه په مختلفو ډولونو سره ښيي. په لرغوني يونان کې هم يو ډول ماليه موجوده لگښت ؤ، چې په مصر کې يې له مروجه ماليې سره ډير توپير درلود، ځکه چې په يونان کې د درياب لگښت ډير کم ؤ، چې زياتره يې د ملا کانو يا قوانينو له لگښتونو څخه تاديه کيده او لرغونو روميانو بيا له هغو هيوادونو څخه ماليه اخيسته، چې د دوی تر لاس لاندې وو.

په ايران کې د ساسانيانو په دوره کې يو څه مالياتو شتون درلود. لنډه دا چې د ماليې د ادا کولو ډول له پيل څخه په دې ډول و.

دبشر له ټولنيزو جوړښتونو څخه موجود ؤ. اما د وخت په تيريدو سره د دولت د دندو په ټاکلو او د علم او تخنيک په پرمختگ سره د ماليې د ورکړې او اندازې ځانته بيلابيل ډولونه غوره کړي وو.

#### د دولت عايدات:

دولت د دندو په پرمخ بيولو او د عامه خدمتونو د ترسره کولو په خاطر له خپلو عايداتي سرچينو څخه پيسې لاسته را وړي، چې مونږ کولای شو هغه تر دوو بېلا بېلو بحثونو لاندې مطالعه کړو:

۱. **د دولت عادي عايداتي سرچينې:** عبارت له هغو سرچينو څخه دي، چې هر کال له هغو څخه حکومت سر شاره او بي شميره عايدات تر لاسه کوي، چې نوموړې سرچينې عبارت دي له املاکو، دولتي ځنگلونو، مهمو مواصلاقي ليکو، صنعتي مؤسسو، ماليه، محصول او داسې نور، چې له همدې جملې څخه تقريباً % 65 تر % 70 پورې او په شتمنو هيوادونو کې تقريباً د دې عايداتو % 90 ماليه جوړوي.

۲. **د دولت د فوق العاده عايداتو سرچينې:** دغه عايداتي سرچينې عبارت له هغو سرچينو څخه دي، چې د عادي سرچينو د پوره نشتوالي په صورت کې ورڅخه کار اخستل کيږي؛ مثلاً: هر هغه وخت چې دولت ونه غواړي، يوه انکشافی پروژو دخلکو دکار برابرولو په موخه په لاس ونيسي او يا معادن استخراج کړي او يا د زلزلې په مهال وسوځي او يا هم هغه امراض چې د دولت عادي عايدات د هغو لگښت پوره نکړای شي، نو له همدغو سرچينو څخه استفاده کيږي، او نوموړي سرچينې د بانک نوټونو له استقرار او خپریدلو څخه عبارت دي. لکه څرنگه چې مخکې هم په دې هکله يوڅه ويل شوي وو.



پولي امکانات د ماليې له لارې تر سره کيږي چې مونږ يې اوس په تشریح پيل کوو: مالیه عبارت له يوې اندازې پيسو څخه ده، چې دولت يې د خلکو له مالي قدرت او اقتصادي توان سره سم ترلاسه کوي او په بدل کې يې خلک له دولت څخه ديوه ټاکلي خدمت د ترسره کولو تقاضا لري. د ماليې په هکله او دهغي د ادا کولو په هکله مختلفو پوهانو بيلابيل نظرونه درلودل چې په بيلا بيلو ډولونو يې وړاندي کړي دي.

دساري په توگه ځينو له هغو څخه ويلي دي، چې دولت ته د ماليې ورکړه د بيمې مؤسسې نه د گډون د حق ورکولو په شان ده، لکه څرنکه چې د بيمې يوه مؤسسه د خلکو صحت، مال، شتمنۍ د يوې ټاکلې حق الأجرې په مقابل کې پر غاړه اخلي، نو دولت هم د عامه خدمتونو د ترسره کولو په وړاندي له خلکو څخه مالیه اخلي او بيرته هغه پيسې د خلکو د ټولنيزو، اقتصادي او سياسي چارو د ښه والي په منظور په لگښت رسوي.

#### د ماليې اخيستنې بنسټونه

د دې لپاره چې د ماليې اخيستنې له بنسټونو څخه باخبر شو، نو لاندې مسايل په نظر کې نيسو:

#### ۱. ټولنيز عدالت د ماليې را نيونې په چاروکې:

د يوه مضمون د مساوات او عدالت په نظر کې نيولو سره له اقتصادي لحاظه په څو گروپونو تقسميږي او د هغوی د مالي توان او له عايداتې سرچينو سره سم مالیه اخستل کيږي. د ماليې اخستنې په چارو کې ټولنيز عدالت هغه مهال رامنځته کيدای شي، چې له مالداره يا سرمايه دارو خلکو چې هغوی د دولت له ټولنيزو خدمتونو څخه ډيره گټه اخلي ډيره مالیه واخستل شي، البته د کمزوره او ضعيفو خلکو په پرتله.

#### ۲. د اقتصادي پوهانو نظريات: ځينې اقتصاد پوهان په دې باور دي، چې بهترينه مالیه

هغه مالیه ده، چې په اسانۍ سره را ټوله او بيا په معقول ځای کې ولگول شي.

#### ۳. د اقتصاد ځينې پوهان بيا دا نظر لري، چې د ماليې راټولونې په مهال بايد د خلکو قناعت

ترلاسه شي او بيا نوموړې مالیه د خلکو د ژوندانه د سطحې لوړولو په موخه ولگول شي.

ځينې بيا په دې باور دي هغه خلک چې له ټولنيزو خدمتونو څخه ډيره گټه اخلي نو مالیه هم بايد ډيره ورکړي؛ مثلاً: ډيروان يا چلونکي چې له پاخه يا قبر سرک څخه ډيره گټه اخلي، که په غور او دقت سره پام وکړو، دغه ځواب قناعت وړ ځواب ندی په ځينو هيوادونو کې مالیه د دولت د خدمت په پرتله له اشخاصو څخه اخستل کيږي؛ مثلاً: د اطفائېې او امنيت له خدمتونو څخه چې دولت يې منځ ته راوړي.

دمنازلو او مغازو له څښتنانو څخه ډيره مالیه اخستل کيږي

#### د عمومي ماليې موضوع

په نوي اقتصاد کې دولت يو ستر او له اهميته ډک رول په غاړه لري. افراد او ټولنه دخپلې

ازادۍ دساتنې او د امنیت د تأمین او ټولنیز عدالت په خاطر له عمومي خدمتونو ، د لازمه قوانینو جوړول او همدا راز مطلوب شرایط د اقتصادي فعالیت لپاره ، تأمین او ټولنیزه هوساینه او همدارنگه نورې ډیرې چارې په دولت باندې تړلي دي. انساني اړتیاوې او غوښتنې نا محدوده دي، اما موجوده سرچینې محدودې او نه رسیدونکې دي.

دولت باید کوشن وکړي ترڅو په رسمي او ښې استفادې سره له موجودو سرچینو څخه ټولنیزې غوښتنې په معقولو او ممکنو اهدافو کې پرځای کړي. د دولتي سازمانونو کرنې، د عمومي خدمت گذارانو کفایت او کاردانی د ټولنیزو او فردي اړتیاوو د تأمین لپاره ښایې د ټولنیزو سرچینو دسم تشخیص موجب وگرځي او برعکس د دولت د دستګاه بې کفایتي ښایي د منابعو په لمنځه تلو او د افرادو په نه رسیدو منجر شي.

د دغو ستونزمنو دندو ترسره کول چې د دولت په ذمه باندې دي، د درنو مخارجو د تحمل مستلزم دي، چې د هغوی د تأمین لپاره دولت باید ناچاره کافي عاید او منابع په اختیارکې ولري. په عاید پورې د اړوندو مسایلو بررسی، د دولت لګښتونه او له هر یوه څخه ترلاسه شوې پایلې د عمومي مالېي موضوع ده.

### د دولت عایدات

د دولت څلور کره سرچینې در آمد په واک کې لري، چې په لاندې ډول دي.

۱. مالېي
۲. پورونه
۳. پولي وسایل
۴. د غیر مالیاتي عایدو د خدمتونو بې ځایوالی.

### مالېي

یعنې هغه سرچینې چې دولت یې د حقیقي او حقوقي اشخاصو له عایدو او شتمنیو څخه د مالي تأمین لپاره دخپلو وظایفو د ترسره کولو په بدل کې په ځان مني. که هر څو د مالیاتو موندنه د مؤسسو د تاسیس او د دولتي خدمتونو د راټولو په خاطر وي. اما د اصولي سرچینو او د هغې گټې ترمنځ، چې رسوونکي یې د دولت له خدمتونو څخه کوي، لزومًا برابري شتون نلري، بلکې څرنگه چې یې مخکې هم یادونه وشوه، مالېي د دولتونو په وسیله ترلاسه کېږي او د هغې ترلاسه کول اوږده سابقه لري. د هغوی ډولونه او ډلبندي د متمادي پیړیو په اوږدو کې ډیر بدلونونه پیدا کړي دي. اما نویو مفاهیمو او مالیاتي ډلبندي ته په پرمختللو هیوادونو کې په پام سره هغوی په پینځو برخو تقسیمېږي:

**هغه مالېي چې په عاید پورې اړه پیدا کوي:**

**الف – د حقیقي اشخاصو په عاید باندې مالیات.**

ب - د حقوقي اشخاصو او شرکتونو په عايد باندې ماليات.

ج - د بيمې حق.

### هغه ماليې چې په مصرفي لگښتونو پورې اړوندېږي

الف - پر لگښت باندې ماليه پر عايد باندې د ماليې په شان ترلاسه کېږي. خو د لگښت په نسبت اشخاص دي.

ب - پر پلو باندې د مالياتو گمرکي حقوق او هغه سوچه ماليې چې د کالو پر واردونکو او پلورونکو باندې تحميلېږي. مگر د دغې فرضيې پر بنسټ چې لږونکي (مصرفونکي) يې د پيل په پړاو کې وزغمي پر لږونکي (مصرفونکي) د ماليې په عنوان تلقي کېږي.

هغه ماليې چې په مالکيت يا د شتمنۍ په ليرد پورې اړه لري:

الف - د افرادو د سوچه شتمنۍ پر ارزښت باندې ماليې

ب - د افرادو د ناخالصه شتمنۍ په ارزښت باندې ماليې

ج - پر اراضي ارزښت باندې ماليې

د - د پانگې پر ارزښت باندې ماليې

ه - د ارث له لارې د شتمنۍ پر ارزښت باندې ماليې

هغه ماليې چې په سوداگريزو کړونو پورې اړه لري

هغه ماليې چې پر صادراتو وضع کېږي: په تير وخت کې ماليې په دوو کره مستقيمو او غير مستقيمو برخو باندې تقسيمېږي. په دې طبقه بندۍ کې له مستقيمو ماليو څخه منظور هغه ماليې دي چې اداکونکي وگړي به هغه زغملې او اصولاً به يې نه شوی کولای تر څو هغه بل چاته وليږدوي.

د شتمنۍ پر عايد باندې ماليه يوازې او يوازې دمستقيمو ماليو جز گڼل کېده. په غير مستقيمو ماليو کې طرز داسې و، چې د ماليو اداکونکي به هغو نورو کسانو ته ليردول او خپله دوی به يوازې د ماليو د ورکړې وسيله وه. دگمرکي حقوقو دپلور ماليې او په همدې ډول نور داسې له همدې ډول څانگو څخه و چې په عملي توگه دغه ډول طبقه بندي ښايې دقيقه او گټوره ونه اوسي. ځکه چې پر مالياتو باندې نهايې توضع تل روښانه نه وي؛ مثلاً: د ماليو يوه برخه د شرکتونو په عايد باندې ممکن د شرکت له څښتنانو څخه نورو ته انتقال شي او يا پر حقوقو او د لاس په مزدورۍ باندې ماليې چې د مستقيمو ماليو يوه برخه ده، چې د کار فرمايانو يا حسابداريو په وسيله دولت ته ورکول کېږي، لکه څرننگه چې تاديه کوونکي نهايې کارمندان او کار گران دي.

### د ټولني مالياتي روحيه

څرننگه چې يادونه وشوه مالياتي عايد د دولت د عايد د منابعو له هغو مهمو عايداتو څخه

کنل کیري، چې افراد او مؤسسې يې د دولت هغو درنو مسؤلیتونو ته په پام سره د خپلې شتمنۍ او عاید یوه برخه د دولت دمالي وظایفو د تامین لپاره ورکوي. دیوې ټولنې د افرادو دهمکاری- میزان د دولت له دستگاه سره او دهغوی تمایل مالیاتو په داوطلبانه ورکړې د سره له یوه لوري دټولنیزې ودې درجه او له بل لوري د دولت دستگاه په نسبت د هغوی د خوښ بینۍ او د باور په میزان پورې تړاو لري، دیوې ټولنې په غړو کې د باور او اعتماد ایجاد او مساعده روحیه د څو شرایطو د شتون مستلزم ده، چې د هغوی د ټولو په رأس کې د موندونکو مالیو برابروالی او د مالي ادارو د دستگاوو د مکلفیتونو انجام او د دولتي لگښتونو سموالی دی.

خلک باید دا باور پیدا کړي چې د مالیو وضع او حصول یو داسې ترتیب دی، چې هر څوک خپله عادلانه برخه اداکوي او که چیرې دغه احساس په افرادو کې عمومیت پیدا کړي چې ځینې د هغوی د ډیرې شتمنۍ او عاید سره سره نسبتاً لږې مالیې اداکړي او یا پرته له کوم موجب څخه له لوړو معافیتونو څخه برخورداره شي. د ټولنې د مالیې ورکړې روحیه تضعیفیږي. د افرادو د مالیې ورکړې ځانگړنې، که په شتمنو او یا فقیرو هیوادونو کې وي، دهغوی ځانگړنې په دې زمینه کې متفاوتې دي.

دساري په توگه ممکن، چې ایراني، ایتالیوي یا فرانسوي شریف تجاران او یا صنعت کاران د خپلې مالیاتي اظهار نامې په تنظیم کې د امانت اوصداقت رعایت وکړي.

## دلومړي څپرکي لنډيز

د ماليې مضمون څرنګه، چې يوه مهمه اقتصادي او حياتي پدیده ده، نو په همدې بنا په دې څپرکي کې عمدتاً د اقتصاد پوهانو عکسل العملونه او نظرونه انعکاس شوي، ترڅو ګران محصلين د ماليې له پوهې سره په بشپړه توګه اشنايي او په همدې اړه د علماوو له نظرونو سره هم اشنايي پيدا کړي. نوځکه خو د اقتصاد د علم تاريخي او علمي بنسټ بالخصوص مالي څانګه په تېرو دورو کې د راټولونې په طرز او ډول سره او د ماليې ډولونه په هر اړخيز ډول تریخت لاندې نيسي. ماليه د بشري ټولنې له پيله تر ننه پورې په بېلابېلو ډولونو سره شتون لري او د دولت له عايداتو څخه يو مهم عايد جوړوي. نو ځکه خو په دې فصل کې پاملرنه شوې، ترڅو په تېرو دورو او نننۍ بشري ټولنه کې د مضمون ماهيت او د ماليې د علم له مؤثریت څخه درک ترلاسه کړي. همدا راز په اوسني بحث کې نور مهم موضوعات لکه عايدات او د هغو ماليو ډولونه چې په سوداګريزو فعاليتونو پورې ارتباط نيسي. د ماليې رانيونې بنسټونه د ماليې په سيستم کې ټولنيز عدالت. د ماليې عمومي موضوعات او مالي روحيه چې په مالياتي سيستم کې يو مهمترين فکت ګڼل کيږي.

په دې څپرکي کې د نورو موضوعاتو په څنګ کې ځای په ځای شوي دي.

## د لومړي څپرکي پوښتنې:

۱. ماليه څرنگه علم دی؟
۲. د ماليې په اړه د اقتصاد پوهانو نظريات مختصراً تعريف کړئ؟
۳. د دولت د عايداتو په اړه څه پوهيږئ تشریح يې کړئ؟
۴. د ماليې پوهه له څه شي څخه بحث کوي؟
۵. د ماليې راټولونې پرمخ تللی ډول تعريف کړئ؟
۶. تاسو چې کوم فصل زده کړ له هغه څخه موخه کوم موضوعات دي، نومونه يې واخلي؟
۷. په 1936 کلونو کې څه ډول ماليه اخیستل کیده؟

## دويم څپرکی

### ماليه او دهغې ډولونه

#### ټوليزه موخه

پرعايداتو باندې ماليې او د ماليو ځانگړي ډولونه د دې فصل موضوع ده.

د زده کړې موخې: محصلان ددې څپرکي په پای کې لاندې موضوع گانې توضیح کولای شي.

د اقتصادي پوهانو نظريات د مالياتو په اړه. **Y**

د دولت عايدات او عايداتي سرچينې. **Y**

په تجارتي فعاليتونو کې د ماليې رول. **Y**

د ماليې رول د ټولنې په سياست او اقتصادکې. **Y**

#### مستقيم ماليات

مستقيمې ماليې هغو مالياتوته ويل کيږي، چې پرته له واسطې او له هغه فهرست سره سم چې د جمع جز جدول نومېږي، موندل کيږي.

په ياد شوي فهرست کې له اشخاصو څخه د هر يوه د نامه په مقابل کې هغه مبلغ، چې د يوه شخص په واسطه مستقيماً بايد دولت ته ورکړل شوي وای، معين او مشخص شوي او له شتمنو اشخاصو څخه اخستل شوي، نو ځکه خو شتمن اشخاص له تحصيل دارانو څخه د ماليې سره مستقيماً مخامخ شوي او خپله ماليه ادا کوي او په مقابل کې داسې سند چې د ده د ماليې په ورکولو دلالت کوي، ترلاسه کوي. سر بيره پردې مستقيمې ماليې هميشه له هغو عوايدو څخه چې په منظمه توگه سره په معينو زمانونو کې د افرادو عايد گرځي وضع کيږي او دهغوی وړاندوينه اسانه او امکان نه منونکې ده.

#### غير مستقيمې ماليې

غير مستقيمې ماليې له هغه ډول ماليې څخه عبارت دي، چې د اجناسو په قيمت او په

اقتصادي کالو وراضافه شوې وي او مستهلکين يې د اخستنې پر مهال دولت ته ورکوي. د مستقيمو ماليو په اخیستنه کې د دولت موخه دا ده، چې د خلکو له اوږو څخه د غیر مستقیمو ماليو بار کم کړي. په تیرو دورو کې غیر مستقیمې ماليې له مستقیمو ماليو څخه مهمې وې، ځکه چې غیرمستقیمې ماليې د تجارتي مالونو له پلور څخه اخستل کېږي. د غیر مستقیمو ماليو ورکول په غیر محسوس ډول سره ترسره کېږي، یانې د جنس پلورنې پر مهال ماليې پرهغه اضافه کېږي او له اخستونکي څخه اخستل کېږي. غیر مستقیمې ماليې په هیڅ وجه له دفتر سره د جمع برخه نه ده په هغو شیانو پورې تعلق نیسي، چې د هغه حقیقي څښتن د مالو د حصول پر مهال مشخص او معلوم نه وي.

### دمحصولاتو ماليې

ماليې د عایداتو محصول دی او هغه اشخاص چې دغه عایدات ورکوي، مالیه ورکوونکي نومول کېږي. دغه عواید د دولت او یا هم د ښاروالی مربوط دي. وجه د یاد شوې مالیاتي په خاصیت کې تغیر نه پیدا کوي.

په دواړو صورتونو کې یې خپل اساسیتوب او قانوني والی د هیواد په قوانینو کې حایز وي.

په بین المللي رسنیو کې د مالیاتو او محصولاتو په اړه ډیر تعریفونه یاد شوي دي.

اما د کتاب لیکونکي په عقیده، د هغو اسانه او ساده لارې په لاندې ډول دي.

مالیه یو ډول ورکړه او عایدات دي چې یوازې د یوه هیواد د منابعو اساسي عواید دي. دعمومي لگښتونو د تر سره کولو لپاره حکومت هغو ته اړتیا لري، دغه حصه د آبي او لمي ځمکو په مالو پورې اړه لري او همدا راز په مال، څارویو او نورو اضافي اسبابو پورې اړوندیږي. محصول یو ډول عایدات دي، چې د هیواد له بنسټیزو منابعو څخه گڼل کېږي او هیواد د عمومي لگښتونو د اکمال لپاره ضرورت لري.

اما په عین وخت د یوه ډول خدمت په توگه محسوسیږي، چې هیواد یې د محصول ورکوونکي لپاره اجرا کوي. په دې برخه کې د پُستې، تیلگراف محصول، د معابرو محصول او دځینو اسنادو محصول لکه قبالة، حجت وکالت او داسې نور چې وثیقه نومیږي. د ورکړل شوي محصول او ماليې په اړه بیلگې د پورتنیو دوو جملو لپاره بس دي.

که چیرې د مال او څارویو عایدات په مثال کې را واخلو ډیر زر کیدای شي، درک شي. چې دغه عاید یوازې د هیواد د اړتیاوو د رفع کولو لپاره او د مجموعي لازمه لگښتونو د تکمیل په موخه چې په پورته کې د عمومي لگښتونو په نامه نومول شوي دي او په نقدي ډول اخستل کېږي، دغه په ماليې پورې اړوندیږي. که چیرې نور عایدات په مثال کې راوړو، لکه د معابرو عایدات، وبه وینو چې د پیسو ورکړه په داسې مهال کېږي، چې هیواد یې په مقابل کې زموږ لپاره د هغه سرک ساتنه او حفاظت وکړي، چې مونږ ورباندې تیرېږو او راتیرېږو. همدا راز د پُستې په محصول کې



ياني د پستې محصول هغه وخت مونږ ورکوي چې هيواد زموږ د ليکونو د ليرلو هغه خپل مقصود او مرجع ته خدمت ترسره کوي. همدغه ځای دی چې دغه برخه په محصول پورې اړوندیږي. لنډه دا کوم تشریحات چې پورته ذکر شول په داسې ډول واضح کیږي. يانې مالیه په کلي ډول سره یو ډول ملکیت دی، که چېرې مکتوب ونه رسیږي، نو د پستې محصول به نه ورکوي او که څوک له جادې څخه تیر نه شي، نو هیڅ څوک به له تاسو څخه د تېریدو محصول نه اخلي. اما د مالېې او محصول تر منځ اصلي توپیر تر هغې قاعدې پورې منحصر دی، چې پورته یې تشریح وشوه. يانې د حق الزحمې محصول هغه ځانگړنه ده چې حکومت یې په خپله موقع له ستاسو څخه غواړي. په هغه صورت کې چې بالمقابل مالیه د هیڅ کوم یوه ځانگړي خدمت درلودونکې نه وي، د عمومي لگښتونو د اړتیاوو د تکمیل لپاره تأسیس شوي وي.

نور هغه امتیازات، چې د عوایدو په باب شتون لري په لاندې ډول دي.

۱. غیر مستقیم عایدات

۲. مستقیم عایدات

۱. غیر مستقیم عایدات

هغه عایدات دي، چې رأساً په مالیه ورکوونکو تعمیم شوي او له خپلو ورکړو څخه خلاصون نشي موندلی. دیبلگې په توگه د ځمکې، مال، څارویو، مالی لوازم او هغه اضافي اثاره چې د مستقیمو عایداتو او محصولاتو له جملې څخه دي.

غیر مستقیم عایدات لکه د معابرو، پوستې او داسې نورو شیانو عواید دي او مستقیماً په اشخاصو باندې نه وضع کیږي او له لومړني مالیه ورکوونکي څخه نورو اشخاصو ته انتقالیږي؛ مثلاً: د گمرکي عایداتو په صورت کې چې گمرکي حقوق له واردونکو تجارانو څخه اخستل کیږي او د یادو شویو گمرکي حقوقو له نتیجې څخه اصلاً د تجارانو د مال قیمت اضافه کیږي او همغه وخت گواکي پیروونکي گمرکي حقوق اداکوي، نو ځکه خو گمرکي تعرفه له وارد کوونکي تجار څخه پیروونکي ته انتقال مومي. د مستقیمو او غیر مستقیمو عایداتو تر منځ یوبل توپیر دا دی، چې اولیه په ټاکلیو وختونو او ثانویه د خدمت د اجرا پر مهال د حکومت له لوري اخستل کیږي. دغه مسئله کیدای شي تائید کړو، چې مالیه ډیر مستقیم عایدات او غیر مستقیم محصولات وي. اما دغه تائید څرنکه چې یې پورته یادونه وشوه، یو قطعي صورت خپل ځان ته نشي اتخاذ کولای. نوځکه خو یوازې همدغه بیلگه چې گمرکي حقوق یوه مالیه او په عین وخت غیر مستقیم عایدات دي، د مطلب په ذهن کې د ځای په ځای کولو لپاره بس ده. مختلف ارقام نشي کولای عایدات ډیر تشریح کړي. یوازې همدغه مطلب ته تشریح ورکول کیږي، چې مالیه لرغوني اصول دي، چې په غیر متمدنو هیوادونو او د ترقی له شاهراه گانو څخه لیرې یانې د ترقی په اصولو او پرمختگ په بنسټونو او هم د تمدن له توسعې او پراختیا سره موافق نه وو، هم موجود و، دغه

مطلب علاوه کيږي. دعايداتو اصل تقريباً په ټولو ممالکو کې سره ورته دي، اما يوازې دهغوی تحصيلي اصول د يوه هيواد د بل هيواد په پرتله سره توپير لري او دغه پورته ياد شوي توپيرو د عايداتو مربوط او له هيوادونو څخه د هر يوه حيات او معهدا د هر وخت لپاره د اصلاح امکان لري او دغه اصلاحات د دې باعث کيږي ترڅو په يوه دولت کې د هغه اداري جوړښت د ترقي او پرمختگ په لور بوځي، چې د مالياتو د دوايرو تشکيلات بنايې په لومړي صف کې وي.

### د مستقيمو ماليو گټې

د دولت له لوري د عايداتي لارو پيدا کول، له محدودو اشخاصو سره د پانگې قوه له منځه وړل، له پولي نورم سره مبارزه او د دولت گټور کيدل له مشروعو عايداتي لارو څخه.

### دماليو د مبنا ټاکل او د مناسب نرخ اعمال

له ماليو څخه په هره يوه ماليه کې بايد لومړی د هغه مبنا وټاکل شي او بيا يو مناسب نرخ اعمال کړي، د ماليو له مبنا څخه منظور هغه څيز دی، چې د ماليو شمول گرځي، د ماليو مبنا ممکن د مربوطه اشياوو د مؤسسو او شرکتونو د اشخاصو عايد، د ټول پلورنې د حجم معامله، د ميراث د شتمنۍ ارزښت او په دې ډول نور. دې مبنا لره ممکن د تصدي له مناسب نرخ سره د مالياتو شمول قرار ورکړي او څو په سلو کې په مناسب نرخ سره او يا له هر فزيکي واحد څخه يو معين مبلغ، حجم، وزن، تعداد او داسې نور موندل کيږي.

مثلاً که چيرې د ماليو نرخ په سلو کې لس وي، هغه شخص چې سل زره افغانۍ عايد لري په داسې حال کې چې د بل عايد يو ميليون افغانيو ته رسېږي او يو لک افغانۍ ماليه ورکوي. په تصاعدي نرخ کې د عايد د ميزان لوړ تلل يا د ماليو د مبنا په ارزښت کې لوړ نرخ په کار وړل کيږي. معمولاً په ټيټو طبقاتو کې د مالياتو د نرخ عايد ضعيف او په لوړو طبقاتو کې يو څه لوړ نرخونه نسبت مازاد ته، ما قبل اعمال کيږي. په تصاعدي نرخونو سره ماليې د متناسبو ماليو د نرخ په پرتله عادلانه دي، ځکه چې د مالياتو د مبنا د ډيروالي ډيره برخه د دولت عايد گرځي، لکن تصاعدي نرخونه بايد په ډير دقت سره انتخاب شي. د دولت په مالياتي عايد سره د ملی عايد په کموالي يا زياتوالي سره نسبتاً ډير زياتوالی او يا کموالی پيدا کوي. په همدې ترتيب له اقتصادي تعادل سره مرسته کيږي. همدا راز تصاعدي نرخ نه بايد په داسې ډول وي چې په خصوصي څانگه کې د کړنو د مخنيوي موجب وگرځي.

### د ماليو انتقال او د نهايي ادا کوونکي تضمين

د ماليو دليرد مسئله او د نهايي ادا کوونکي تشخيص له مالياتي مسايلو څخه يوه خورا پيچلې مسئله گنل کيږي، ځکه چې په اغلبو مواردو کې يې ماليې له يوه شخص څخه ترلاسه کيږي. د هغه واقعي ورکوونکی يو بل شخص دی، چې لومړنی اداکوونکی ممکن په بېلابېلو

ډولونو سره وکولای شي له مالیاتي بار څخه یوه برخه کوم بل چا ته ولېږدوي.

په پلور او مصرف باندې مالیې معمولاً له همدغه ډول ځانگړنو څخه برخمن دي، ځکه چې دمشمولو کالیو مصرف کوونکي هغه مالیې دي، چې د کالیو په اخستنې سره په تعین شوي قیمت سره تمامېږي یا د اړونده مالیو یوه برخه اداکوي. دغه انتقال ته وروستنۍ کړنې او انتقال ویل کېږي. دلېږد یو بل ډول دغه دی، چې تولید د کالیو تر توزیع کوونکو د مالیو مشمول د دې لپاره چې د مالیو د پار یوه برخه نورو اشخاصو ته ولېږدوي کوشن کوي ترڅو د تولید عوامل په کم قیمت سره ترلاسه کړي او لاسي کاریگر ته لږه حق الزحمه ورکړي.

له اضافاتو سره معمول هغه ته نه ورکوي. یا د اولیه مواد ارزانه وپېږي او له همدې امله په همدې ترتیب په لومړي حالت کې لږونکی (مصرف ونکی) د مالیې بار په دویم حالت کې د تولید د عواملو عرضه کوونکیو ته منتقلېږي. د مالیو ټول انتقال یا یې د عمده برخې انتقال، چې د اجناسو په نرخ پورې اړوندېږي؛ لکه: الکولي مشروبات او د خانیات لرونکي ته یو واضح امر دی لکن د اکثره مالیاتو د انتقال موضوع په قطعي توگه سره روښانه نه ده چې واقعاً کوم کسان د شرکتونو مالیې اداکوي. آیا د شرکتونو د منافعو له ځایه اجناس ورکول کېږي او که یې یوه برخه. د زیاتوالي له لارې قیمت وروستنۍ کړنو ته منتقلېږي، یا یې یوه برخه مخ په لږ والي ده. مزد د تولید نور عوامل دي، چې مخکنیو فعالیتونو ته انتقال مومي. ایا افراد د خپلو عاید او ټول مالیات شخصاً پخپله ادا کوي یا یې یوه برخه په نورو کسانو باروي، د دغو سختو مسایلو د تحلیل لپاره نورې ډیرې پلټنې لازمي دي، ځکه چې د مالیاتو انتقال پرته له کومې توجه او د نهایې ادا کوونکي ټاکل په مختلفو مالیاتو کې، د مالیاتي سیستم د عدالت ارزونه، او د هغه د اغیز اندازه د ټولنې په اقتصاد کې ښایې ډیره نه وي.

## د دویم څپرکي د مطالبو لنډيز

سره له دې چې د تير درس په برخه کې په نړۍ کې د ماليې له لرغونتوب څخه په خپرو ابعادو سره يادونه شوې، اما په دې مبحث کې د تيروخت او حال د ماليې شکلونه او ډولونه مطرح دي. بايد دې ټکي ته پام وشي، چې ماليه د دولت دعايداتو يو اساسي جز جوړوي. په همدې خاطر هر څومره چې د مالياتو مينا د هغو په علمي معيارونو سره د بحث وړ وگرځي، په هماغه اندازه د ټولني اقتصاد پر مختگ کوي. په همدې ډول د راټولونې بڼې ان ماليات په دې بحث کې په پام کې نيول شوي دي.

او له تجارېو څخه يو لړ مستند معلومات او د پرمخ تلليو هيوادونو علمي راټولونې راټولې شوې، ترڅو چې د ماليې د ورکړې اصول چې له مهمو وظيفو څخه يوه وظيفه او گرانو هيواد والوته د يوه ذهنيت ورکول دي او له بل لوري پرعيداتو باندې د ټولو مالياتو په موضوعاتو کې ده چې په ټولنه کې د قانون اولايحې په رڼيت ورکول کيږي. د فصل په بحث کې يادونه وشوه چې ماليې څرنگه او په کومو شرايطو او په کومو معيارونو يې تکامل موندلی. د تکامل پروسه له کوم ځايه پيل او نننۍ مالياتي سيستم په څو ډوله او په خوشکله دی. غوره به داوي، چې د کتاب د موضوعاتو له لوستلو څخه وروسته د استفادې توپير اوموضوع گاني گرانو ويونکو ته پريږدو.

## د دویم څپرکي پوښتنې

۱. د ماليې د ډولونو په هکله معلومات وړاندې کړئ؟
۲. د مستقيمي او غير مستقيمي ماليې تر منځ څه توپير دی؟
۳. په پرمخ تلو هيوادونو کې د ماليې سيستم څرنگه دی؟
۴. د ماليو د ورکړې قواعد څه چې مو ويلي دي تشریح يې کړئ؟
۵. ماليه د څه شي له مخې وضع کيږي تشریح يې کړئ؟

### د مالیو تصنیف

ټولیزه موخه:

په مالیاتي سیستم کې د اجرا وړتیا او اطمینان

د زده کړې موخې: محصلین باید د څپرکي په پای کې لاندې موضوعات تشریح کړي.

- د ورکړې د لگښت معقولوالی
- په مالیاتي سیستم کې د اجرا وړتیا
- مالیاتي خدمتونه
- په مالیاتي سیستم کې د دولت رول
- د مالیو مختلف ډولونه

عملي معیارونه د ټولني د مالیاتي سیستم لپاره: د مالیاتي عدالت د رعایت لپاره او همدا راز د مالیاتي سیستم په اقتصاد کې د مالیاتو دمنفي اغیزو د مخنیوي په منظور باید د اداري ځانگړنو واحد صحیح وي. همدغه ځانگړنې عبارت دي د اطمینان له معقولوالي څخه او همدا راز د ورکړې له لگښت او د اجرا وړ مالیو له موندنې او عامه معقولیت څخه.

د مالیو اخستنې په سیستم کې اطمینان: د اقتصادي فعالیتونو د توفیق لپاره اطمینان دسیاسي ثبات یوه ځانگړې څانگه او د مالیاتي سیستم مطمئن والی له لازمو او خورا مهمو شرایطو څخه کنټل کیږي، ځکه چې په عادي شرایطو کې پانگه اچونه د خطراتو د منلو مستلزم ده. که چیرې پانگه اچونه په مالیاتي سیستم کې ترلاسه شي، ښایې د نظر وړ فعالیتونو څخه تشکیل شي او ښایې په ډیر خطر کې وي او پانگه اچونه په لږه اندازه سره ښایې تره سره شي. افراد هم باید له هغو مالیو څخه چې هغه د وړاند ویني وړ نه دي، چې د لاس مزد او دهغوی نور عایدات وضع کیږي،

مسئون به وي. مالياتي قانون بايد روښانه او مشخص وي او د تصميم اتخاذ بايد په لږو مواردو کې د ارزيايي او د ماليو د اصولو د مامورينو په اختيار کې ورکړل شي. که چېرې مالياتي قانون مبهم وي او مامورين پخپل زړه مشخصه پريکړه غوښتل وغواړي، نو يو څو موارد بايد وټاکي، چې نوموړي موارد دادي: د مالياتو په چارو او د عامه اعتماد په جلبولوکي د برابرۍ او هم غړۍ رعايت، د مالياتو سيستم په نسبت ښايي نا ممکن وي.

### په مالياتي سيستم کې د ترسره کولو وړتيا

يو ښه مالياتي سيستم هغه ماليې چې د هغو موندنه غير ممکنه وي، نه دفع کوي آن تر دې، چې ډيرې يې د ماليو ورکوونکو په اتفاق سره د خپلو ماليو پورونه په داوطلبانه توگه سره اداکوي. بايد د ماليې د ورکړې امکان شتون ولري، که نه د مالياتو د وضع صورت د مالياتي قوانينو د تهپې په منزله بايد مالياتي پرنسپونو ته او د پيش بيني شويو شرايطو د ترسره کولو وړتيا ته هر اړخيزه پاملرنه بايد وشي. په همدې هکله دقيق محاسبات بايد ترسره شي، حتي په خاصو مواردوکي د اطمینان د اصولو لپاره د مالياتو د ترسره کولو د وړتيا لپاره د آزميزت د ترسره کولو موضوع هم ښايي اړينه وي.

### د لگښت معقولوالی او د ماليو راکړه ورکړه

له هغه ځايه، چې د مالياتو د ورکړې لگښت له فردي لوري (تاديه) د موندنې لگښت د دولت له لوري ملي محصول ته څه شی نه ور اضافه کوي. د ټولنې گټې نښت د تحمل له لحاظه درانه لگښتونه په دې لاره کې تلف شي. دمختلفو مالياتو د راکړي ورکړي د لگښتونو د چارو په اړه بايد وويل شي، چې ډيرې د مالياتو ورکړه د حقيقي اشخاصو پر عايد باندې خصوصي وو، نه د اداکوونکي لپاره حقوق او دلاس مزد او د اضافي لگښت دستگانه او يا د نا څيزه خرڅ درلودونکي ده، د نورو مالياتو په اړه همدا راز د حساب ساتنې مخارج او پخپل ټاکلي وخت ورکړه يا په قسطونو څرنکه چې په داوطلبانه توگه ترسره کېږي، وضعیت په همدې شان دی لکن د نظر د اختلاف په صورت کې چې د مالياتو د ورکوونکي او موندونکي ترمنځ به وي او يا ماليات بايد د مالياتي قدرت په اعمال سره اصول شي. مؤدي او همدا راز دولت به ډير لگښت ښايي تحمل کړي.

د شرکتونو د ماليو ورکړه د ډير لگښت درلودونکې ده. ځکه چې اکثراً د قانوني دفاترو په ساتنه او د حسابدار په خدمت گمارل او د داسې نورو قانوني تشریفاتو په ترسره کولو مؤظف دي. له همدغو مخارجو څخه يوه برخه د دوو موخو درلودونکې ده، يانې هم د مالياتو د امر لپاره او هم د گډون کونکو د خبرداري لپاره. نو په همدې بنا د مالياتو د ورکړې دمخارجو په ټاکلو کې حقوقي اشخاص بايد د ماليې په ورکړه مستقيمو او غير مستقيمو مخارجو ته پاملرنه وکړي.

## د مالیاتو په ور کړه کې معقولیت

له ټولو څخه غوره داده چې مالیاتي سیستم د ټولو دمنلو او تائید وړ دی او د عامو په نظر د عدالت د رعایت له لحاظه باید توافق ولري او هم د هغوی دمالي وس او توان په پرتله دروند او دنه تحمل څرگندونه ونکړي. مالیات له همدې خصیصې څخه برخورداره کیږي، چې په پورته یادو شویو شرایطو خصوصاً د مالیاتو د عدالت له شرط څخه برخورداره وي.

## مالیاتي عدالت

د مالیاتي سیستم عادلانه توب د یوه اقتصادي فن مسئله نه ، بلکه یوه انساني فلسفه ده، نو ځکه نشو کولای، د مالیاتي عدالت یو خاص تعریف وکړو او هغه په یوه ټاکلي شرط محدود کړو. له دې سره سره د زمانې په تیریدو سره اصول د نظر د څښتنانو د پام وړ ګرځیدلي، چې په بنسټ یې کیدای شي یو مالیاتي سیستم د عدالت د شرط له لحاظه تر ارزښت لاندې ونیول شي. د اصولو دغه اعمال عبادت دی د خدمتونو له اصلي قیمت څخه او د ورکړې د توان اصل د خدمتونو د قیمت اصل مستلزم د دې دی، چې مالیې د اشخاصو د ګټې په نسبت په دولتي خدمتونو کې کوي. د هغوی په منځ کې توضیح کړای شي، خلک د کالیو بیه او هغه خدمتونه چې له خصوصي ځانګړې څخه یې ترلاسه کوي ادا کوي ځکه چې نه باید په دولتي څانګه کې هم په همدې ترتیب عمل وشي. که د مالیاتو وضعیت د خدماتو په هغه اصلي قیمت استوار نه وي، له استفاده کونکو څخه یوه برخه د دولت له خدماتو څخه د دولتي مرستو د موندونکو په منزله ښایې، چې وي، ځکه چې له دولتي خدمتونو څخه ګټه کوي، او حال داچې له دوی څخه د نورو اشخاصو په وسیله تأمین شوي دي. د اجتماعي بیمو له مزایا وؤ څخه ګټه ځینې له پیسو او شاهراوو څخه د دولت تجارتي خدمات؛ لکه: د هغوی د ورکړې په مقابل کې له هغو څخه د ګټې حق د مالیاتو د ورکړې ډول د خدماتو د قیمت اصل او بنسټ دی. ځکه تر څو چې د بیمو حق په بیا بیا ځلې اداکړي یا د نقلیه وسایطو درلودونکي له پله او یا شاهراه ګانو څخه د تیریدو ټاکلی حق ادا نکړي، یا د پوستې خدمتونه د هغه قیمت په خاطر تادیه نکړي نو بیا به له دغه ډول دولتي خدمتونو څخه د ګټې حق ونلري، خو لکن له دغه اصل څخه یوازې په هغو مواردو کې کار اخستلای شي، چې له دولتي خدمتونو څخه ګټه اخیستونکي و اوسي

او د هر یوه برخه د تعیین او اندازه گیری وړ وي ، یوازې په همدغه حالت کې دی، چې کیدای شي مالیات د مؤدیانو د استفادې په نسبت توضیح کړي او له هر یوه څخه عادلانه برخه ترلاسه کړي. اما څرنګه کیدای شي د دفاع لګښت یاد پرورښت زدکړې لره د هیواد د جمعیت تر منځ تقسیم کړای شي.

## د هیواد عمومي مصارف

په ټولو متمدنو هیوادنو کې ځینې مصارف شتون لري، چې په عامه ګټو پورې اړه لري؛ لکه:

د بندونو، نهرونو لارې د شاهراوو تنوير او همدا شان د ځوانانو روزنه، ساختمانونه، د وزارتونو او نورو حكومتي دوايرو تعمير چې د ملتونو اړتياوي څرگندوي. نوڅكه خو هغه لازم مبلغونه چې د يادو شويو اړتياوو د تكميل لپاره او همدا راز هغه معاشات چې د ادارو د مامورينو او آمرينو لپاره د اړونده چارو د اجراتو اړوندېږي. بهرني سياست، عدليه د هيواد داخلي امنيت، تجارت او فابريكې او دغسې د نورو ځايونو امنيت ساتي، مخابره چې په كې په مصرف رسېږي عامه مصارف نومول كېږي.

### د مملكت عمومي واردات

هغه مبلغونه، چې د همدې ټولو لگښتونو د اجرا لپاره يې حكومت ترلاسه كوي عامه واردات نومېږي. عامه واردات په لاندې ډول دي.

۱. ماليات او محصولات
۲. د مملكت د موروثي املاكو عايدات
۳. د حكومت انحصارات.

### د مملكت د موروثي املاكو عايدات

داهم د عمومي منابعو يوه بله جنبه يا اړخ دی، د غوره او ښې توزيع كولو لپاره په دغه ډول عايداتو بايد پوه شو، چې د مملكت موروثي املاك په څه مفهوم دي. د مملكت د موروثي املاكو تعريف په لاندې ډول دی، د مملكت د موروثي املاكاتو له كلمې څخه داسې نتيجه ترلاسه كېږي، چې ټول هغه شيان چې په مملكت او خالصې تجارتي شتمنۍ پورې اړوندېږي، د مملكت موروثي املاك نومول كېږي. له پورتنۍ تشرېح سره سم ټول ځنگلونه، معدنيات زراعتي ځمكې او يا د زراعت وړ ځمكې او داسې نور مختلف امتعه په مملكت پورې اړوندېږي او همدغه املاك په دوو برخو تقسيمېږي، منقوله اوغير منقوله املاك چې پلورل كېږي او پيرل كېږي او د تجارتي املاكو كلمه نومول كېږي، نظر په همدې مطلب بايد يادونه وشي چې غير منقول املاك په دوو لاندې حصو تقسيمېږي.

۱. طبيعي غير منقوله
۲. غير طبيعي غير منقوله

د طبيعي غير منقوله املاكو په اړه د هغوی تشرېحات چندان د يادوني وړ نه دي، بلکې ښايي لازم وي او هغه لکه عمارت، اراضي او داسې نور دي، يانې د غير منقول والي خاصيت لره طبيعي رقم شته او د غير منقوله غير طبيعي املاكو په خصوص کې د يادونې وړ ده، چې دغه املاك طبيعتاً غير منقول نه وو، بلکې د انسانانو په واسطه يې د غير منقول صورت ځان ته غوره کړي دی. مثلاً ماشين د منقوله اموالو له جملي څخه ده خو که چيرې همدغه ماشين په يوه فابريکه



کې نصیبري نو بیا همدغه ماشین د غیر منقولو والي خاصیت ځانته غوره کوي ، نوهمدغه خبره ده چې د غیر منقولو په جمله کې گڼل کیږي. د هغو زراعتي آلاتو لپاره چې په ځمکه کې د ځمکې د حاصلاتو داستخراج لپاره نصب شي، پورتنۍ مسئله تائیديږي. بالعکس نور داسې املاک هم شته، چې په یوه هیواد پورې اړه ولري، ولې تجاري خاصیت نلري، متعلقه املاک عامه نومول کیږي مثلاً سړکونه ، دریا بونه ، کوڅې ، بندونه او داسې نور. یوبل توپیر، چې د مملکت د موروثي املاکو او د عمومیه متعلقه املاکو تر منځ موجود دي. هغه دادی چې اشخاص د هیواد له موروثي املاکو څخه گټه اخلي مؤظف دي، چې د مؤخذه منافعو یوه برخه په نقدي او یا جنسي ډول وي او د هغه د امتیاز متعلق وي، چې حکومت ته یې ورکړي. برعکس له عامه متعلقه املاکو څخه هرڅوک په وړیا توگه گټه اخیستلی شي. مگر په ځینو حالاتو کې مجاز نه دی د هغه د محصول تر تادیبې پورې د هغو عرادو لپاره، چې د هیواد له معابرو څخه تیريږي او را تیريږي.

#### د مالیه او محصول تر منځ توپیر

د مالیه او محصول ترمنځ توپیر په نظر کې کم او د محصولاتو د مالیاتو په عملیه کې عایدات دي او هغه اشخاص چې دغه عایدات ورکوي، مالیات ورکونکي نومیږي. دغه عواید که دولتي دي یا ښاروالي، اما په هیڅ وجه د یادو شویو مالیاتو په خاصیت کې تغیر نه پیدا کوي. په دواړو صورتوکې د دوی خپل اساسي والی او قانونیت د مملکت په قوانینو کې حایز وي. په بین المللي رسنیو کې د مالیاتو او محصولاتو کتاب ازاد کتاب دی نو دهمدې آزاد کتاب د لیکونکي په عقیده د هغو ډیر آسانه او ډیر ساده په لاندې ډول دی. مالیه یو ډول ورکړه او عایدات دي چې یوازې یو ډول مملکتی اساسي منابع گڼل کیږي او حکومت د عامه لگښتونو د ترسره کولو لپاره هغو ته اړتیا لري، دهمدغې برخې تعلق د آبي یا للمې ځمکو ، مال ، او څارویو ، ژرندو او همداسې نورو شیانو پورې دي. محصول یو ډول عایدات دي، چې د هیواد له اساسي منابعو څخه یوه منبع گڼل کیږي. او هیواد دعمومیه لگښتونو د بشپړتیا لپاره اړتیا لري. اما په همدې مهال د یوه خدمت په اړه احساس کیږي، چې هیواد یې د محصول ورکونکي شخص لپاره تر سره کوي. په دې برخه کې د پستی ؛ تیلگراف ، تیلیفون او معابرو محصول او همدا راز د ځینو اسنادو محصول؛ لکه: قباله ؛ حجت ، وکالت او داسې نور، چې وثیقه نومول کیږي. هغه بیلگه چې دمالیه او محصول په اړه ورکړل شو داسی گمان کیږي، چې د پورته دوو یادو شویو جملو د مانا لپاره کافي ده.

#### د قیمتي اسنادو (وثیقه) محصول

قباله: د مالیه له نقطې نظره هیواد د عامه لگښتونو د اکمال لپاره اما په همدغه وخت د یوه خدمت احساس کیږي. چې هیواد یې د محصول ورکونکي شخص لپاره تر سره کوي. په دې برخه کې د پستی، تیلگراف او معابره محصول او د ځینې نورو اسنادو محصول؛ لکه: قباله، حجت

وکالت او داسې نور چې وثیقه نومول کېږي.

**هدف:** هر هغه وخت، چې پورتنی امتیازي نورم نه تطبیقیده، نو مالیه به له 2,300,000 افغانیو څخه 325,000 افغانیو ته رسیده. په سلو کې 2، 29 سهامی او محدود المسؤلیت شرکتونه له پورتنی طریقې څخه استفاده نه کوي. د مالیاتی قانون د 29 مادې له مندرجه احکامو څخه په استفادې سره د سهامی او محدود المسؤلیت شرکتونو لپاره کوم مالیاتی منفعت په لاس نه راوړي، ځکه د دغو شرکتونو مالیه ثابتته او د نورم په اساس 20 شل فیصده وضع کېږي، نو ځکه خو د گټې دهغه اوسطه ټاکنه د مالیې نورم ته تغیر نه ور کوي. په سلوکې 29، 3 تر لاسه شوي گټه له هغو شتمنیو څخه چې له 18 میاشتو څخه په کمه موده کې په ملکیت کې وي د دې مادې د احکامو تابع نه گرځي. نو په همدې بنا د دې څپرکې محتوا مفرداتو او مالیاتو ته د تابعو لوايحو په نظر کې نیول دي چې د افغانستان اسلامي جمهوري دولت د دې سیستم پر مبنا باندې مالیاتی روحیه یې په واجد شرایطو اشخاصو باندې د هر فرد د حصې د ادا پخاطر وضع او د تطبیق وړ یې بولې. چې د دغه ډول مقرراتو تر سره کول د خپریدونکي په توگه د هرچا مسؤلیت دی. شرایط د مالیاتو او عایداتو په داوطلبانه ورکړه کې دي.

### د دریم څپرکي د مطالبو لنډيز

که څه هم د ماليې ورکړه يا په بل عبارت د مالياتو د اجرا عمل يو حتمي او ضروري کار گڼل کېږي. په تعريف کې د اجباري ورکړې يادونه شوې ده، لاکن د ماليې د ورکړې عمل يو ضروري کار گڼل کېږي، چې پرته له هغه څخه دولت د ټولنيزو خدماتو د ترسره کولو توان په گټلي توگه سره نلري، ځکه چې همدغه د مالياتو د قانون موجوديت دی، چې د دولت اقتصادي بنسټ پياوړی شوی دی او له بله پلوه خلک دا درکوي، چې کله د دولت له خدماتو څخه پرته له کومې پولې وچې څخه گټه واخلي، نو په حقيقت کې خپل ځان مسؤل گڼي، تر څو له دولت سره يوه رابطه ولري او دجامعې يا ټولنې له مقرراتو او قواعدو څخه سر پيچي ونکړي، نو ځکه خويې د ماليې ورکړه نه يوازې يو ملکيت گاڼه بلکې له خپل دولت سره يې د همکارۍ په موخه يوه انساني وجيبه بولي.

دهمدې اصل له مخې نه يوازې د ماليې ورکړه، بلکې په دولتي ټولنيزو فعاليتونو کې گډون کول خپله ايماني او وجداني دنده د دين او دنيا په وړاندې بولي.

نو د دې برخې غورځيدلي ابعاد د هر فرد لپاره ټولنيز احساس ورکول چې دهموطنۍ د مسؤليت په درک کولو وپوهيږي.

## د دریم څپرکي پوښتنې

۱. آیا مالې ته یوه اجباري ورکړه ویلای شو؟
۲. ولې مالیه دولت ته ورکړو؟
۳. د دولت وړیا خدمتونه له کومو مراجعو څخه تمویلېږي؟
۴. د دولت مالیاتي عاید کومو مراجعو ته په مصرف رسېږي؟
۵. په مالیه کې اطمینان په څه مانا دی؟
۶. په مالیاتي سیستم کې عامه معقولیت تشریح کړئ!
۷. ټولنیز عدالت او په مالي سیستم کې اجراءات څه شی دي تشریح یې کړئ؟
۸. مالیه د دولت څو فیصده عایدات په برکې نیسي؟

## څلورم څپرکی

### د صنایعو وده

ټولیزه موخه:

صنایع د یوه مملکت زړه او روح گڼل کیږي او د صنایعو اهمیت د یوه هیواد د مالیاتي عوایدو په زیاتوالي کې ډیر اهمیت لري.

د زده کړې موخې: محصلین باید د دې څپرکی په پای کې لاندې موضوعات توضیح کړي:

- ښی ی له نوي مالیاتي قانون څخه دقیق اعداد او ارقام.
- ښی ی د مالیاتو نوې فیصلې.
- ښی ی د دولت له مخکنیو فیصلو څخه پرهېز، د بېلابېلو مالیاتي څانگو په اړه او د هغو غیر عملي اغیزې.
- ښی ی د عوایدو تولید.
- ښی ی اجتماعي موخې.
- ښی ی اقتصادي موخې.

#### پر عایداتو باندې د مالیاتو د نوي قانون په اړه مختصر معلومات

پر عایداتو باندې د مالیاتو نوی قانون د ملي شورا له تصویب څخه وروسته د 171 شماری د فرمان په اساس، چې په 1387 / 12 / 27 تاریخ د افغانستان د اسلامي جمهوري ریاست له لوري توشیح او د 976 شماری په رسمي جریده کې په 1387 / 12 / 28 تاریخ نشر شوی دی. هغه عمده او مثبت تغیرات، چې د مالیاتو په قانون او مالیاتي نظام کې څرگند شوي دي، په لاندې توگه دي.

- ښی ی د صکوکو قانون او ډولونه، چې مخکې به د تطبیقیدو وړ و، اوس لغوه شوي دي.
- ښی ی د استهلاکي موادو مالیه لغوه شوې ده.

ی هغه جرایم چې د مالیاتي اخطار نامې له نه وړاندې کیدو څخه پورته شوي، په سلو کې یې پنځوس سلنه کمښت موندلی.

ی د مخکینو کلونو د مالیاتو باقیات له 1381 کال څخه معاف شوي دي.  
ی له کال 1381 څخه تر کال 1385 پورې مالیاتي جرایم په هغه صورت کې معاف گڼل کیدای شي، چې مالیاتي حسابونه پر عایداتو باندې د مالیاتو د قانون د تاریخ له نشر څخه تر دريو میاشتو وروسته تصفیه شي.

ی انتفاعي مالیات د صادراتو له عوایدو څخه معافیري.  
ی انتفاعي مالیات د فیس، ټکټانه، بانکي لیتراف کړیدتونو له مدرکه معاف شوي دي.  
ی د کرایې مالیه له شل فیصده څخه لس او پنځلس فیصده پورې راټیټه شوې ده.

نوټ: دمخکیني قانون جرایم د حقیقي او حقوقي یا حکمي اشخاصو په مخ په مختلفو حالتونو کې په نظر کې نیول شوي وو چې په لاندې توگه وړاندې کیري.

۱. هغه حقیقي شخص چې پرته له دلایلو څخه د اړونده مالیاتو اظهار نامه د دې قانون د احکامو مطابق د ټاکلې مودې په اوږدوکې وړاندې نکړي، د هرې ورځې په ځنډ سره د دوو سوو افغانیو په اندازه د اضافي مالیې په ورکړه او حکمي شخص بیا د هرې ورځې په تأخیر سره د زرو افغانیو په اندازه د اضافي مالیې په ورکړې سره مکلف دی. د رخصتۍ ورځې له دې امر څخه مستثنی دي.

۲. هغه حقیقي شخص چې د بشپړې بې پروایۍ له امله اړونده مالیاتي اظهار نامه د دې قانون د احکامو مطابق، په خپله ټاکلې موده کې وړاندې نکړي، د هرې ورځې د ځنډ په سبب د څلورو سوو افغانیو په اندازه د اضافي مالیې په ورکړه او حکمي شخص بیا د هرې ورځې د تأخیر په سبب د دوو زرو افغانیو په اندازه د اضافي مالیې په ورکړې سره مکلف دی. د رخصتۍ ورځې له دې امر څخه مستثنی دي.

۳. هغه حقیقي شخص چې په قصدي توگه اړونده مالیاتي اظهار نامه د دې قانون د احکامو مطابق په خپله ټاکلې موده کې وړاندې نکړي، نود هرې ورځې د تأخیر په سبب به د اتو سوو افغانیو په اندازې سره د اضافي مالیې په ورکړه او حکمي اشخاص به بیا د هرې ورځې د تأخیر په سبب د څلورو زرو افغانیو په اندازه د اضافي مالیې په ورکړه مکلف وي البته د رخصتۍ ورځې له دې امر څخه مستثنی دي.

۴. هغه شخص چې د تېښتې په قصد د اړونده مالیاتي اظهار نامې د دې قانون د احکامو مطالبه په خپله ټاکلې موده کې وړاندې نکړي، سر بیره د اضافي مالیې په ورکړې چې د دې مادې په دریمه فقره کې درج ده له احوالو سره سم تر دوه سوو او پنځوس زرو افغانیو په اندازه په نغدي جریمه او یا تر دوو کلونو پورې په حبس او یا هم په دواړه

واړو جزاگانو باندې محکومېږي، چې په نوي قانون کې ټولې ملا ماتوونکې پریکړې له منځه تللې او په عوض کې یې هر هغه وخت چې یو حقیقي شخص د مالیاتو اظهار نامه په خپله ټاکلې موده کې ادا نکړي، نو بیا د هرې ورځې د تأخیر په سبب د سلو افغانیو په اندازه په جریمه ورکولو مکلف دی. او حکمي شخص په هره یوه ورځ کې د 500 افغانیو په ارزښت په جریمه ورکولو مکلف دی خود مالېې د نه ورکولو په صورت کې څارنوالۍ ته ورپیژندل کېږي.

### د مالیاتو غیر تابع عایدات

لاندې ترلاسه شوي مبلغونه پرعایداتو باندې د مالیاتو تابع نه دي ، اظهار نامې حقیقي او حکمي اشخاصو لره نه شاملېږي.

۱. بخششی، تخفیفونه، انعامونه، جایزې او مکافات د حکومت له لوري.
۲. بخششی، تخفیفونه، انعامونه، جایزې او هغه مکافات، چې د خارجي دولت پرمختګ او د بین المللي تفاهم له فعالیتونو څخه د تقدیر په موخه ورکول کېږي.
۳. سکالر شپيونه، فیلو شپيونه او ټول هغه کومکونه یا مرستې، چې د معاملاتو د زیاتیدو او یا هم د مسلکي او فني ت زده کړو د اصلاح او پرمختګ لپاره وي.
۴. له صحي بیمې څخه عاید د بیمې گټې ، تصادم او بیکاري.
۵. عاید د حیات یا ژوند له هغې بیمې څخه چې له مرګه وروسته تادیه کېږي.
۶. له ټپ، مرضي، استقراض یانې پورول، او دحیثیت له اعادې څخه د راپورته شویو خساراتو تلافی یا تاوان ورکول.
۷. د شرکتونو په واسطه د پور او نورو مهمو اسنادو له صدور څخه ترلاسه شوي عواید.
۸. د شتمنی حصول د داخلي سهامی شرکتونو او د نورو ټولو حکمي شخصیتونو د الحاق له لارې.
۹. د منقولو او غیر منقولو شتمنیو حصول د پور وړي د ملکیت د حقوقو د سلب له لارې د پور ورکونکې په واسطه.
۱۰. له پورړیو څخه د اصل قرضې حصول.
۱۱. د پس انداز د صندوق مفاد ، مفادي امانات ، په دولتي بانکونو کې شامل شخصي حسابونه ، د ښاروالیو او دولتي پورونو اسناد.
۱۲. ټول ترلاسه شوي مبالغ د دې قانون د احکامو مطابق.

### د مالیاتو تابع عایدات

۱. لاندې ترلاسه شوي عاید پرعایداتو باندې د مالیاتو تابع دي.

۲. معاش ، مزد ، فیس او کمیشن.
۳. د صنعتي او تجارتي معاملاتو د عوایدو مجموع.
۴. د منقول او غیر منقول ملکیت له پلورنې څخه ترلاسه شوي عواید.
۵. پولي ټکټ ، گټه ، برخه ، کرایه ، حق الامتياز ، جوايز ، مکافات د بخششيو او قرعې له مدرکه عواید.
۶. د تضامني شرکت له عاید څخه د شریک برخه.
۷. له کار ، سرمايي يا اقتصادي فعالیت څخه ټول ترلاسه شوي عواید.
۸. ټول هغه حالات چې په قانون کې تصریح شوي دي.
۹. ټول هغه عواید چې په دې قانون کې یې وړاندوینه نه ده شوې.

#### د ونډې گټې:

- هر ډول توزیع هغه عواید دي، چې د شرکت له لوري د پولي شتمنی یا د هرډول متناسبې گټې په بڼه یې د دوی برخې یا حصې ته صورت نیولی او لاندې مواردو لره شامل دي.
۱. هر ډول ملموسه او غیر ملموسه شتمنی.
  ۲. په شرکت کې برخه.
  ۳. له شرکت څخه په هر ډول پیرونده کې تحفې
  ۴. برخه لرونکوته پور.
  ۵. د یوه شرکت له هر ډول شتمنی څخه استفاده.
  ۶. هر هغه وخت چې په افغانستان کې د یوه غیر مقیم شخص غیر مستقله نمایندگي د دې قانون له مندرجې شوې اولې مادې سره سم یوه غیر مقیم شخص او یا هر هغه شخص، چې له دې سره مرتبط وي یو مبلغ ورکړي او یا د هغې ورکړې لره متقبل شي، نوموړی یا د شوی مبلغ د سهم د مفاد په حیث گڼل کیږي.



## د څلورم څپرکي د مطالبو لنډيز

په دې څپرکي کې هغه نوي اعداد او ارقام را ټول شوي دي ، چې نن ورځ د ماليې په محترم وزارت کې د بحث وړ گرځيدلي دي او ضمناً د دې څپرکي زدکړه گرانو محصلينو ته د دولت د راتلونکو تصاميمو په اړه د ماليې راټولونې په اړه اگاهي يا خبرتيا وړکړي ده او د تيرو دورو د ماليې راټولونې ملا ماتونکي سيستم يې د ماليې اچوونکو له اوږو څخه کم کړی او له کلني يا مياشتني عايد سره سم بايد د ماليې مشمولين د ماليې د لايحې په رویت خپله حصه دولت ته اداکړي.

## د څلورم څپرکي پوښتنې

۱. پر عايداتو باندې د مالياتو نوی قانون د کوم ارگان له لوري مطرح دی او کوم محتويات لري؟
۲. هغه عمده او ملا ماتوونکي جرايم چې لغوه شوي دي، کوم کوم دي نومونه يې واخلي؟
۳. پر عايداتو باندې د مالياتو د قانون د نشر تاريخ ولې فسخه شو؟
۴. صکوک او د صکوکو د ډولونو نومونه واخلي؟
۵. د مالياتو جرايم او اظهار نامې ولې پنځوس فيصده کمښت وموند؟
۶. د څپرکي د محتوياتو په اړه څه چې پوهيږئ وېې ليکئ؟

## پنځم څپرکې

### مالیاتو ته په پام سره د صنایعو تصنیف

#### ټولیزه موخه:

د صنعت د قدامت توضیح او په تیره زمانه کې د هغې لاس ته راوړنې

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په پای کې به محصلین راتلونکي معلومات ترلاسه کړي:

۱ په هیواد کې د صنعت د تاریخچې په اړه معلومات.

۲ زموږ د هیواد صنعتي فابریکې.

۳ د مالیې اغیزې زموږ په هیواد کې په ملي اقتصاد باندې.

۴ په هیواد کې د صنعت د ځانگې مالیاتي عایدات.

۵ د پروژې مطالعه.

۶ د داخلي کنترول سیستم ته لاسرسی.

**نظر مالیاتو ته د صنایعو تصنیف:** که چیرې پر عایداتو باندې د مالیاتو قانون تر مطالعې لاندې ونیسو، نو د یاد شوي قانون له مخې موږ دهیواد صنایع په دوو عمده برخو تقسیمولای شو، چې هغه عبارت دي له:

الف - ستر صنایع

ب - واړه صنایع

**د صنعت تعریف:** دصنعت تعریف کول یو ستونزمن کار دی او هیڅ داسې مؤخذ مو پیدا نشوای کړای، چې صنعت تعریف کړای شي:  
صنعت په انگلیسي ژبه کې راغلی دی، چې د کوښښ په مانا دی او اوس دصنعت ماهیت تعریف کوو چې څه شی دی.

دصنعت اهمیت عبارت له اتصال او د شکل له تغیر څخه دی او دموادو له اعمال څخه، چې دهغوی بڼه دنامناسبو اړتیاوو د رفع کولو لپاره او دلږو اعمالو د پایلې په مقایسې سره مناسبه ده. دوستانو اوس غواړو ستاسو لپاره دصنعتي کیدلو په اړه یو کوچنی تعریف وړاندې کړو. د یوې اقتصادي پروسې صنعتي کول چې دهغې په جریان کې ملې منابع د هرې ورځې د زیاتیدو په توګه تر مطالعې لاندې نیول کیږي. ترڅو اقتصادي ساختمان د نوي تخنیک له پلوه همداسي ځانګې ته انکشاف ورکړي.

### ستر صنایع

له دې صنایعو څخه پر عایداتو باندې د مالیاتو د قانون پر بنسټ له سر جمعي ګټې څخه یې 10% فیصده مالیه اخستل کیږي، ځکه چې سترو صنایعو له وړو صنایعو سره سیالي کړې ده غواړي چې هغه ته ماتې یا شکست ورکړي. نو له همدې امله پر یادو شویو منابعو مالیه وضعه شوې ده. همدراز له یوه لوري یاده شوې اقتصادي بیه پیاوړې ده او له بل لوري له خپله فعالیتته د پام وړ ګټه ترلاسه کوي او که په همدغه اندازه مالیه له وړو صنایعو څخه واخستل شي، نو به هیڅ کله ټولیز عدالت بر قرار نشي او ستر صنایع کوښښ کوي، ترڅو بازار انحصار کړي.

واړه صنایع			
۱	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۱
۲	۵۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۱
۳	۱۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۱
۵	۱۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۱
۷	۳۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۱
۱۰	۵۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۱
۱۷	۵۰۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۱

څرنګه چې د وړو مؤسساتو اقتصادي کمزورې ده او خپل فعالیت له نتیجې څخه د پام وړ مفاد نشي ترلاسه کولای.

د دې جدول په اثر دپرمختللی مالیه له ستونزې څخه محفوظ پاتکیږي. په اقتصادي تثبیت کې له سترو مؤسسو سره د داسې پالیسی دتعقیب یوه اندازه دمالي شتمنۍ جوړښت د وړو مؤسسو د تعداد زیاتوالی، د توسعې په څنګ کې تشویق شوي. دیلابیلو تشبثاتو او زیاتو اقتصادي تشبثاتو لپاره ساحه او زمينه مساعده او برابر وي او همدا راز په دویم پنځه کلني پلان کې هم همدغه د مالي صنایعو ترتیب نیول کیده

### واړه صنایع

پر عایداتو باندې د مالیاتو په نظر واړه صنایع مکلف دي، ترڅو له سر جمع مفاد څخه 5%

ماليه ورکړي او له دې کبله يې هغه په پنځه فيصده جوړه کړې ده، تر څو نوموړي صنايع د سترو صنايعو په مقابل کې سيالي وکولای شي.

څرنګه چې د وړو صنايعو د اقتصاد بنسټ هغومره پياوړی نه دی. ستر صنايع که يوشان د ماليې ورکړې د مقرراتو تابع وګرځي نو واړه صنايع به په يوه ډيره لنډه موده کې له منځه ولاړې شي او د دې امکان شته چې ستر صنايع د بازار ترخپل تاثير او اغيز لاندې راوړي.

### په افغانستان کې د مالياتو او صنعت تاريخچې

په 1322 کال پر عايداتو باندې د مالياتو اصول نامه وضع شوه او پر صنايعو باندې د مالياتو په اړه په لاندې ډول توضيحات ورکړو:

۱. د شرکتونو او تجارتي مؤسسو خالص عايدات، چې د دې اصول نامې احکامو لره شاملېږي. په هغه صورت کې چې په کال کې يې مجموعي مقدار 5000 افغانۍ او يا له هغه څخه زيات وي. نو بيا له لاندې احکامو او موادو سره سم ماليات اخستل کېږي. په دريمه ماده کې اصول نامه په داسې ډول توضيح کېږي:

هر ډول صنعتي مؤسسې چې نوې تاسيسېږي او يا تاسيس شوې دي او له تاسيس کيدو څخه يې درې کاله تير شوي دي نومرأئاً د تاسيس له نيټې او د عملياتو له پيله تر دريو کلونو پورې د ماليې له اخيستو څخه معاف دي.

۲. همدا راز په څلورمه ماده کې اصول نامه ذکر شوې ده، هغه صنعتي مؤسسې چې د هغوی اصلي مرکز په افغانستان کې نشته نو ماليات به د خپلو خالصو عايدو د مجموع په نسبت ورکوي.

اگر که له هغو عايداتو څخه د ټولو يا د يوې برخې تحصيل په بهر کې صورت نيولی وي. په اومه ماده کې ويل شوي دي، چې د پورته مؤسسو او شرکتونو د مالياتو په ټاکنه کې دلاندیني ترتيب اساس او بنسټ ايښودل شوی دی او يا ايښودل کېږي:

الف - په کال کې له 5000 افغانیو څخه لږ عايد له مالياتو څخه معاف دي.

ب - د کلني خالصو عايدو لپاره چې 5000 افغانۍ تر 20000 افغانیو څخه په تجاوز سره د فيصدي عايداتو له مجموع څخه 5 افغانۍ.

ج - د اضافه عايدو لپاره 70000 تر 100000 مازاد نسبت له 100000 څخه فيصد 20 افغانۍ.

ه - د اضافه عايدو لپاره 70000 تر 100000 مازاد نسبت له 100000 څخه فيصد 10 افغانۍ.

ی - د اضافه عايدو لپاره 100000 تر 50000 مازاد نسبت له 100000 فيصد 20 افغانۍ.

ز - هغه عوايد چې 50000 په كال كې تجاوز وكړي هم د مازاد په مقدار 500000 فيصد 25 افغانۍ.

او همدا راز په كال 1325 كې د حكومت پينځه كلنه طرحه او د تطبيق وړ وگرځيده او د مالياتو په نظر نوي قوانين منځ ته راغلل د ماليې له صنعتي مؤسسو څخه د 1322 كال د اصول نامې مطابق په هغه اوچت ډول اخستل كېږي د اصول نامې په لومړۍ ماده كې د هغو د هر ډول عوايدو له سر جمع څخه لس فيصده اخستل كېږي. او پينځه فيصده له نورو انتقالي مؤسسو څخه، لس فيصده ثابته ماليه اخستل كېږي. هغه مؤسسې چې د هغوی خالص عوايد له 5000 افغانیو څخه تجاوز وكړي، د هغو له توزيع څخه مخكې د ماليې له وركړې څخه وروسته له شپږو څخه تر 10% پورې لوړه ماليه په مترقي ماليه باندې مكلف پيژندل كېږي، چې د ماليې د وركړې لامل گرځي:

دماليې له وركړې څخه مطلب دادی، چې ماليه د څه لپاره او په كوم سبب وركول كېږي؟ نوې تيورۍ دماليې د وركړې سبب يوازې او يوازې دولت ته ديوه فرد مطلق والی بولي. يا په بل عبارت هر شخص مطلق په يوه دولت پورې دی، نو بايد ماليه وركړي. په تيروخت كې دماليې وركړې عوامل گڼ و نظر په وخت سره يې تحول موندلی، چې دغه دی اوس نوموړي تحولات په لنډه توگه سره خلاصه كوو. د ماليې د وركړې مجبوریتونه له يوې ټولنې څخه منشاء اخلي.

د نوې ماليې بنسټ بايد په هغه مفكوره كې ولټو، چې په يوه ټولنه كې برخه اخلي او يا دهغې ټولنې يو غړی تشكيلوي، نو بايد په يا دو شويو جامعو، لگښتونو كې برخه واخلي او يا هم د افرادو ټولنيز شاند مجبوره وي، ترڅو د هغې حصي لگښت ولري.

او همدا مفكوره ده چې د ټولنې د اشخاصو لگښتونه توزيع كېږي او هم دا ويلای شو، چې افراد دماليې په وركړې سره مجبور دي او يا هغه اشخاص چې عوايد يې د ژوند له حد اقل څخه ډير نه وي. نور نو د دولت له خدمتونو څخه د استفادې په تناسب د ماليې په وركړه مجبور نه دی، بلكې دهغوی د ماليې وركړه به د قدرت او توان په اساس وي. يعنې د هر فرد مالي قدرت.

### په ملي اقتصاد باندې د ماليې اغيزې

په هيواد كې دماليې اچونې سيستم د استقرار حالت نلري د وخت او زمان له غوښتنو او مقتضاتو سره سم د بدلون په حالت كې دی. كله يې متعادل حالت اختيار كړی او له خالصې گټې څخه په مترقي توگه سنجش كېږي چې دغه سيستم د تصدي دندې محدودوي او تصدي له ماتې او ركود سره مخ كوي. په دې صورت كې دپانگې كمښت منځ ته راځي. په لومړۍ مرحله كې د يوې تصدي لپاره د موادو د تهپې لپاره اغيز لري. كله چې يوه تصدي ونشې كړای، چې ډير

مواد تهیه کړي او همدا راز ونشي کړای ترڅو خپلو تولیداتو ته وسعت ورکړي. کله چې د یوې تصدې تولیدات محدود وي، نو د تصدې په مزد باندې تاثیر اچوي. مالیه اخیستنه د تصدې تمام شوی قیمت لور بیایي همدغه خبره ده چې په مقابل کې یې د بهرنیو تصدیو رقابت واقع کیږي او د تصدې له منځه تللو لامل گرځي. د حکومت دلگښتونو عواید په ټول ملي اقتصاد باندې تاثیر پریبایي. ننني مالیات نه یوازې داچې د دولتي مفاد د زیاتوالي وسیله ده، بلکې د ټولنیز عدالت د تأمین یوه پیاوړې وسیله ده او په انفرادي سکتور باندې اغیزې لري.

او دننني حکومت مالیات یې د تصنیف په حیث دغني او فقیرې طبقې په منځ کې خلا، همدا راز د اقتصادي اعمالو هڅونه او دغیر اقتصادي اعمالو مغلوبول د وارداتو غوښتنې په هیواد کې څاري.

### د پنځم څپرکي د مطالبو لنډیز

مالیات په هر هیواد کې د دولت د اقتصاد لپاره ستر رول لري. په همدې ډول په دې څپرکي کې دا زده کوو، چې مالیه نه یوازې له زارعینو څخه د تاریخ په اوږدو کې راټوله شوې، بلکې صنعت هم زموږ د دولت د مالیې یوه ستره برخه جوړوي، نو له همدې امله محصلین په پنځم څپرکي کې د مالیې مضمون زده کوي، چې نن ورځ صنعتي هیوادونه کوم کوم دي او دهغوی اقتصادي قدرتونه په کومو معیارونو دي، ځکه چې صنعت په سترو اقتصادي هیوادونو کې عمده رول لري. پورته مسایلو ته په پام سره له یاد شوي څپرکي څخه موخه په افغانستان کې د صنعت وده، د هغو په خورو ورو ابعادو کې په تیرو کلونو او هم نن سبا د مطالعې وړگرځیدلې. د صنعت بحث چې په افغانستان کې له تیرو دوو څخه تر کومو حدودو وده موندلې او له آثارو او علایمو څخه داسې صنعتي فابریکې پیدا دي، چې مخکې په دې فابریکو کې د اوس په نسبت ډیر صنعت تر سترگو کیده او په اخیرو پیښو کې یې ځینې په خرابو او ویرانو بدلې شوې دي، چې په دې اواخرو کې یې په یوه نوې طریقي سره دهغوی بیا رغاونه پیل شوې ده.

### د پنځم څپرکي پوښتنې

۱. تر کومه وخته پورې ماليه د جنس په بڼه دود وه؟
۲. د ماليې د ورکړې دود په پيسو سره څه تحول يا بدلون منځ ته راوړ؟
۳. د پيسو له موجوديت څخه مخکې مستحکينو کوم ډول ماليه دولت ته ورکوله؟
۴. د ماليې د ډولونو نومونه واخلي؟
۵. د ماليې په سيستم کې صنعت څه رول لري؟
۶. آیا په افغانستان کې صنعت موجود ؤ او که و نو په څه ډول ؤ؟



### په افغانستان کې د مالیاتو تاریخچه

ټولیزه موخه:

د دولت د خدمتونو عمده نکات، د مالیاتو تقسیم بندي، د مالیاتو د منابعو پر بنسټ او د مالیاتو په اخیستلو سره قدرت ترلاسه کول.

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په پای کې محصلین باید لاندې موضوعات توضیح کړي:

۱ د افغانستان په اقتصاد کې د زراعت او صنعت رول.

۲ په تیرو پېړیو کې مالیاتي سیستم.

۳ په افغانستان کې د مالیاتو تاریخچه.

۴ مواصلاتي لارې او د هغو رول په نړۍ او افغانستان کې او د مالیاتو د انکشاف سیر.

### په افغانستان کې د مالیاتو تاریخچه

له نن څخه 257 کاله مخکې په افغانستان کې مالیه په ابتدايي بڼې سره پیل شوه او په مختلفو تاریخونو کې یې په لاندې ډول انکشاف موندلی.

۱ په کال 1747 میلادي کې د مالیې اداره منځ ته راغله، چې په لومړیو کې د آب هنگي په نامه او وروسته بیا د مستوفي په نامه یادیده.

۲ په کال 1616 کې د مالیې وزارت تشکیل د مالیې د وزیر د کلمې په اضافه کیدو سره منځ ته راغله.

۳ په کال 1943 کې پر عایداتو باندې د مالیاتو لومړنی قانون له 5 څخه تر 35% پورې تدوین شو.

۴ په کال 1944 کې مخکنی مترقي جدول د مالیې په 25% فیصده نورم ثابت تعدیل شو. تر کال 1953 پورې د مالیې اخیستنې صلاحیت صرف د مالیې وزارت درلود، له هغه

څخه وروسته د ماليې اخیستنې صلاحیت ولایاتو ته هم ورکړل شو.

۱ په کال ۱۹۵۶ کې پر عایداتو باندې مالیات د (۵ - ۵۷٪ مترقي جدول پر بنسټ نافذ شو او د ۱۹۶۵ کال تر پایه پوری یې ادامه پیدا کړه.

۲ په کال ۱۹۶۶ کې مخکنی مترقي جدول د (۴ - ۴۰٪ په نورم تعدیل شو.

۳ په کال ۱۹۶۹ کې هم د مترقي جدول په نورمونو کې تغیرات راوړل شول.

۴ د ۱۹۷۲ په اوایلوکې د ماليې مترقي جدول د حقیقي اشخاصو له عوایدو څخه له (۴ - ۶۰٪ څخه او انتفاعي مالیات د (۲٪) په نورم سره وټاکل شول.

۵ په کال ۱۹۹۴ کې د حقیقي اشخاصو د ماليې یو بل مترقي جدول (۴ - ۸ - ۲۰٪ نافذ شو ، او حقوقي اشخاصو ۲۰٪ مالیات پر عایداتو باندې ۲٪ مالیات پ او ۲۰۵ انتفاعي مالیه اخستل کیده.

د ماليې تعريف: مالیه عبارت له هغو پیسو څخه ده، چې د یوه هیواد د اتباعو په واسطه د دولت د چارو د تمویل په منظور تادیه کیږي.

#### مستقیمې ماليې لاندې اجزاو لري:

۱ د انفرادي اشخاصو پر عایداتو باندې ماليې او همدا راز په شرکتونو ، دکرایې برخه ، دبرخې گټه، میراث، تحایف، موضوعي مالیه د ځمکې مالیه، تعمیرات، د ملکیت د انتقال مالیه او داسې نورو باندې ماليې.

۲ د صادراتو او وارداتو محصول.

۳ پر داخلي اجناسو باندې ماليې (دپانگې د دورې د عمده او پرچون مفروشاتو تولید) په زیات شوي ارزښت باندې مالیه ( اجناس او خدمات ) او داسې نور مالیاتو لره کیدای شي د هغوی د اجزاوو په بنسټ هم په لاندې توگه تقسیم شي:

۱ پر شتمنۍ باندې مالیه.

۲ پر عایداتو باندې مالیه.

۳ پرلگښت ( اجناسو او خدماتو ) باندې مالیه.

#### په شاملو شتمنیو باندې ماليې

۱ د ځمکې او تعمیراتو کلنۍ مالیه

۲ د شتمنۍ پر انتقال باندې مالیه

#### پر عایداتو باندې ماليې

په عام ډول سره پر عایداتو باندې مالیات په دوو کتگوریو تقسیم شويدي:

د حقیقي او انفرادي اشخاصو پر عایداتو باندې ماليې لکه مفاد ، معاش او دلاس حق الزحمې ، د

برخې مفاد د کرایې او نورو... برخه

د حقوقي او حکمي شاخص د محدودالمسؤولیت ، سهامي ، تضامني ، مختلط تضامني شرکتونو په شمول او د داسې نورو ټولو انتفاعي مؤسسو پر عوایدو باندې مالیات.

ځ پر مصرف ( اجناسو او خدماتو ) باندې مالیې

ځ پر اجناسو او خدماتو باندې مالیې عمدتاً لاندې اقلامو لره شاملې دي

ځ پر تولیداتو باندې مالیې ( د استهلاکي موادو مالیې )

ځ پر وارداتو او صادراتو ( گمرکې محصول ) باندې مالیې

ځ د اجناسو په پیروندنې باندې مالیې

ځ د اجناسو په پلورنې باندې مالیې

پر داخلي تولیداتو باندې مالیې لاندې اقلام لري:

ځ پر غیر مفیده اجناسو باندې مالیه لکه تنباکو ، الکولی او نور مشروبات

ځ پر قیمتي او غیر ضروري اجناسو باندې مالیه؛ لکه: تجملی اشیا ، مفیده اجناس لکه

بطرول ، عراده جات او داسې نور.

پر وارداتو او صادراتو باندې مالیې: پر وارداتو او صادراتو باندې مالیې دريو کتگوريو

لره شاملې دي

ځ د عوایدو د تر لاسه کولو په منظور مالیه.

ځ محافظوي مالیه.

ځ پر پلورنو باندې مالیه.

پر پلورنو باندې مالیې په څلورو کتگوريو تقسیم شوې دي

ځ د پانگې په دورې باندې مالیه ( د تولید او توزیع په هره مرحله کې

ځ یوه مرحله بیزه مالیه ( د تولید او توزیع په یوه مشخصه مرحله کې )

ځ پر زیات شوي ارزښت باندې مالیه (په هره هغه مرحله کې چې اضافي ارزښت ایجاديږي)

ځ پر پلورنې باندې مالیې.

په حال حاضر کې پر پیروندو باندې مالیې په دوو گروپونو تقسیم شوې دي:

ځ پر داخلي تجارت باندې مالیې

ځ پر بین المللي تجارت باندې مالیې

د مالیو تقسیم بندي د هغوی د منع به بنسټ:

ځ پر شتمنۍ باندې مالیې.

- ý پر عايداتو باندې ماليې.
- ý پر داخلي تجارت باندې ماليې.
- ý پر بين المللي تجارت باندې ماليې.

## د شپږم څپرکي د مطالبو لنډيز

په تير څپرکي کې مو دا زده کړل، چې گران افغانستان په تيرو وختونوکې د کومو اقتصادي قوانينو او ماليې درلودونکي ؤ او د مالي اقتصاد کوم ډول تعريفونو شتون درلود. په دې څپرکي کې د دولت د خدمتونو عمده نکات د مالياتو تقسيم بندي، د مالياتو دمنابعو پر بنسټونو مطرح دي. نن ورځ کوم سيستم د مالياتو د غوره او ښې اخستنې توانايې د ماليې واجد شرايطو اشخاصو ته ورکوي. ضمناً په کومو تاريخي دورو کې ماليې دکومو اصولو پر مبنايي وده کړې وه، او په هغه وخت کې د اجناسو د مالياتو ډولونه او د دولت خدماتو کوم اساسات په بر کې درلود او د معاصر مالياتي سيستم اساسي اصطلاحات د دې څپرکي د تعريفاتو په جمله کې دي.

## د شپږم څپرکي پوښتنې

۱. د تاريخ په دورو کې ماليې په کومو شکلونو وضع کيدې؟
۲. په تيرو وختونو کې ماليې په څو ډوله وې؟
۳. په تيرو تاريخي دورو کې د دولت د عايداتو نومونه واخلي؟
۴. آیا د ماليو اصلاحات د ماليې په پروسه کې کوم مثبت رول لري او که نه؟
۵. د ماليې تصنيف بندي او تقسيم بندي د کومو منابعو په بنسټ صورت موندلی او يا مومي؟
۶. د ماليې د مضمون له مطالعې څخه مو کوم مهم موضوعات زده کړي؟

### عمومي معلومات

- ځ په افغانستان کې د مالياتو وده، موجوده جوړښت او د هغه تصنيف.
- ځ په افغانستان کې د مالياتو تاريخي قدامت له نن څخه تقريباً 250 کاله مخکې.
- ځ په کال 1919 کې د ماليې وزارت ايجاد.
- ځ د مالياتو لومړنی قانون په کال 1965 کې تدوين شو.
- ځ په مختلفو دورو کې د مالياتو د قانون تعديل د حکومتونو سياستونو او شرايطو ته په کتو سره.
- ځ د کمیشن کاری د نوي سيستم ايجاد.
- ځ د خدماتو پرضه کولو د مالياتو پيژندنه ( هوټل ، رستوران ، مخابرات او هوايي مسافر بري خدمات ).
- ځ د کرايې سهم د ماليې د نوي طرز معرفي کيدل.
- ځ د گمرکي محصول په نورم کې تغيرات.

### د مالياتو موجوده شکل

- ځ پر عام ډول سره پرعایداتو باندې ماليات په لاندې دوو ډولونو دي:
- ځ د شرکتونو پرعایدو باندې مالیه په ( 20% ) نورم سره.
- ځ د حقيقي اشخاصو پرعایدو باندې مالیه یا کلنی معافیت (150,000
- ځ 125000
- ځ له 12500 تر 100,000 10%
- ځ میاشتنی له 100,000 څخه لوړ

### موضوعي مالیه

- ځ موضوعي ماليې پر مزد او معاش باندې د ( 10 او 20% ) په نورم سره.
- ځ موضوعي مالیه د کرايې په سهم باندې 20% په نورم سره.
- ځ موضوعي مالیه د گټې په سهم باندې د ( 20 او 30% ) په نورم سره.
- ځ په مختلفو نورمونو سره ثابتې ماليې د فعالیتونو په تفکیک سره.
- ځ د فیسونو او کمیشن د ډولونو د انتفاعي معاملاتو مالیه.
- ځ د صکوکو په نامه پر فعالیتونو باندې مختلفې ماليې.
- ځ پر تولیداتو او د شرکتونو د پانگې په دوران باندې انتفاعي ماليې په مختلفو نورمونو سره.

د تادياتو د توانمندي، بنسټونه ( د ماليې وضع د ورکړې د قدرت پراساس )

- د مفاد اساسات **ښ**
- د مالياتو ارتجاعي خصوصيت **ښ**
- څو مرحله ييزه ماليې **ښ**
- دوه گونې ماليه ( اقتصادي ، حقوقي ) **ښ**
- د ماليو تساوي ( افقي ، عمودي ) **ښ**
- د ماليې اثر **ښ**
- د ماليې وقوع **ښ**
- د ماليې بې طرفي **ښ**
- مترقي ماليه **ښ**
- د مالياتو نسبي نورم ( فرضي ) **ښ**
- نزولي ماليه ( غير مترقي ) **ښ**
- مالياتي نورمونه ( واحد ، دوه گونې، مخصوص او د اجناسو په تخميني قيمت باندې ماليه او ثابت نورم ) **ښ**

معاصر مالياتي اصطلاحات

مالياتي اصطلاحات دوي عمده څنگې په برکې نيسي.

۱. د مالياتي سيستم اصلاح
۲. د مالياتي ادارې اصلاح ( د ماليو راټولونه )

د مالياتي سيستم اصلاح

- د مالياتو د بنياد وسعت **ښ**
- د مالياتو د بنياد د وسعت لپاره دا احساسپرې، تر څو لاندې امتيازات له منځه يوړل شي. **ښ**
- خاص امتيازات **ښ**
- معافيتونه **ښ**
- د مالياتو تعطيلات **ښ**
- د گمرکي محصول له منځه وړل او کمول. **ښ**
- د گمرکي محصول په تمام شوي قيمت باندې انتقال کوي **ښ**
- د قاچاق زياتولو لامل گرځي **ښ**
- په اتحاديه او سازمانونو کې عضویت هم دا ايجابوي، چې گمرکي محصول د کم کړای شي. **ښ**
- که پورتنۍ موضوع گانې په ريفورم کې مدنظر ونيولې شي په نتيجه کې: **ښ**
- د سيستم په جوړښت کې شفافيت او سهولت منځ ته راځي **ښ**
- د خودي ماليې د ورکړې بڼه **ښ**
- په پتولوکې تقليل او د ماليې له ورکړې څخه تېښته **ښ**

### د انفرادي شرکتونو د مالياتي نورم کښته راوستل

- دغه تمایل د اتیا له لسمې څخه را وروسته منځ ته راغی
- لور نورم په مجموع کې د هیواد د اقتصاد په ضرر دی
- د ماليې لور نرخونه د پانگې اچونې په اړه د مایوسۍ لامل گرځي.
- هم د انفرادي مالیاتو سطح والی
- د څو گونو مالیاتي نورمونو له منځه وړل

### د مالیاتو د سیستم تطبیق پر ارزښت زیاتوالی موندلی

- دغه مالیه په لومړي ځل په کال 1954 په فرانسه کې منځ ته راغله
- مالیه بې طرفانه ده
- شفافه ده
- بنسټ یې پراخه دی
- فعلاً په 130 هیوادونو کې مروج ده

### په مالیاتي اداره کې اصلاحات

د مالیاتي سیستم د اصلاحاتو لپاره په اداره کې اصلاح ضرور ده:

### په اداره کې اصلاح لاندې ساحې په بر کې نیسي.

۱. د مالیاتو د ادارې جوړښت
۲. د مختلفو اداراتو یووالی او د مالیاتو راټولونه د یوه مستقل ارگان له لارې.
۳. اقتصاديوالی
۴. د یوې بود یجې په واسطه دڅو دفترونو د فعالیت امکانات.
۵. تر یوه چتر او شرایطو لاندې یو غوره کاري چاپیریال.
۶. د مالیاتو راټولونه په لږ لگښت سره ، د اطاعت مننې د لگښتونو په مرسته کې کم والی.
۷. د کار له دوه گونیوالي څخه مخنیوی او په کاري فعالیتونو کې غوره هم غږي (تر یوه چتر لاندې)
۸. د مالیاتو لپاره د تفتیش د یوې مستقلې څانگې منځ ته راوړل.

### د سترو مالیه ورکوونکو د ادارې ایجاد:

- غوره خدمات او د سترو مالیه ورکوونکو لپاره آسانی او سهولت
- له اداري بروکراسۍ څخه مخنیوی
- له سترو مالیه ورکوونکو څخه د عوایدو غوره کنترول
- د سترو مالیه ورکوونکو د عوایدو له کتمان څخه مخنیوی
- مالیه ورکوونکو ته د خدماتو او تعلیماتو د وړاندې کولو له لارې د داوطلبانه مالیاتو په ورکړه کې زیاتوالی.

### د پرسونل کاري سیستم:

- له لیاقت سره سم د کار سپارل
- په اړینو څانگو کې مامورینو ته ښوونه

- ځ ( محاسبه ، کنترول ، تحقیق
- ځ ( ارزيايي ( ډپرسونل اداري سيستم د کار په اړه )
- ځ ( داخلي نظارت ) د پالیسی د غوره قانون د تطبیق او د مؤظف پرسونل په واسطه د طرز العمل په خاطر.
- ځ ( د مامورینو کاري اخلاق ) د مؤثر کار په خاطر ، د قوانینو د تطبیق لپاره کاري اخلاص او وظیفوي تعهد.

#### د مالیې ورکونکي د شکایت اوریدل:

- ځ د مامورینو امتیازات
- ځ مالیاتي کړنلاره
- ځ اخیستونکي مالیات

#### د مالیې ورکونکو د منازعې مؤثر حل

- ځ د عالیرتبه مامورینو په واسطه د شکایت اوریدل
- ځ د شکایت د ارجاع حق هر هغه مقام ته چې رسیدنه ورته کولای شي
- ځ د مالیاتو کمیوترايزیشن
- ځ ور ځنی کار تر سره کړي
- ځ د مالی ادارو او مالیه ورکونکو اداراتو تر منځ باید فزیکي اړیکې کمې شي
- ځ په کړنلارو کې اساني
- ځ د مالیې ورکونکي هڅونه
- ځ مالیې ورکونکي ته غوره خدمت



### سرچيني او اخځليکونه:

۱. قسمت از موضوعات مهم لکچر نوت شخصی
۲. مالیه گزاری بالای اراضی افغانستان از وزارت مالیه سال (۱۳۸۶)
۳. مالیه گیری از صنایع افغانستان (اسناد وزارت مالیه) سال (۱۳۸۷)
۴. مالیه صنعتی زیر نظر دکتور مسلم نوشته (غلام رسول طوطاخیل) از پوهنتون کابل
۵. لکچر از سایت های مطمین انترنت
۶. اصطیلاحات حسابداری
۷. اسناد از سمینارهای وزارت مالیه که دلالت به سالهای (۱۳۸۱ الی ۱۳۸۸) میکند.

## د ښوونیز نصاب د پراختیا د ریاست پیغام

د پوهنې وزارت د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت د ښوونیز نصاب د انکشاف ریاست د ټولنې د عیني او ښکاره ضرورت په درک کولو سره چې د محصلینو او شاگردانو د درسي کتابونو په برخه کې یې تخنیکي او مسلکي رشتې درلودې او لري یې، په لومړي سر کې یې تصمیم ونيو، چې په ښوونیزو پلانونو او درسي مفرداتو باندې بیا کتنه وکړي او ورپسې بیا د شاگردانو او محصلینو د درسي کتابونو د تالیف لپاره مبادرت او کوشښ وکړي. د خدای (ج) په فضل او مرحمت سره او د ادارې او حسابدارۍ څانګې د ښوونکو په میړانې او همت سره د ادارې او حسابدارۍ درسي کتابونه تالیف شول تر څو په وړیا ډول د شاگردانو او محصلینو په واک او اختیار کې ورکړل شي. د علم او معرفت له ټولو لوستونکو، علاقمندانو، د ادارې او حسابدارۍ د مکاتبو له ښوونکو، گرانو شاگردانو او د تخنیکي او مسلکي زده کړو د چارو له متخصصینو او همدا شان له ټولو څېړونکو او شنونکو څخه صمیمانه هیله کېږي، چې د دې کتابونو په مطالعې سره چې په لومړي ځل د ښوونکو او د ادارې او حسابدارۍ څانګې د مسلکي غړو له لوري تالیف او تدوین شوي دي. د مسلکي، تخنیکي او علمي مطالبو او مفاهیمو د څرنگوالي په هکله خصوصاً د هغوی املايي او انشايي اشتباهاتو په اړه مونږ ته لارښوونه وکړي، ترڅو په راتلونکي کې وکړای شو، په همدې او نورو برخو کې گرانو شاگردانو ته له دې څخه ښه، غوره، گټور او ارزښتناکه موضوعات وړاندې کړو.

همدا شان له گرانو شاگردانو او محصلینو څخه هیله کوو ترڅو د دې کتابونو د مطالعې او استفادې پر مهال د هیواد اقتصادي ستونزې، فقر او وروسته پاتې والی په نظر کې ونیسي او د کتابونو په ساتنه کې کوشښ او زیار وباسي، ترڅو د ډېرو شاگردانو او محصلینو د گټې وړ وګرځي.

**پته:** د پوهنې وزارت- د مسلکي او تخنیکي زده کړو معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا ریاست

د درسي کتابونو د چمتو کولو عمومي مدیریت

**Get more e-books from [www.ketabton.com](http://www.ketabton.com)  
Ketabton.com: The Digital Library**